

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00950

YAAKOV GLATSHTAYN

Mattes Deitch

Permanent preservation of this book was made possible by

Gloria E. Stone

in memory of

her father, Bernard Berger

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאטעס דייטש

*

יעקב גלאטשטיין—דער ייד פון ליד

מאַטעם דײַטש

יִצְחָק
אַלְטֶשׁ
אַבֶּרְהָם
פֿון אַיב

1963

MATTES DEITCH
JACOB GLATSTEIN—
DER JID FUNDLID

I. L. Peretz Publishing House
31 Allenby str., Tel-Aviv

*

מאַטעס דייטש
יעקב גלאַטשטיין — דער ייד פון ליד

פאַרלאַג י. ל. פּרעץ, תּל־אָבֿיב, אַלנבֿי 31

נדפס בישראל 1963
Printed in Israel 1963

דפוס „ארוז“ בע״מ, ת״א, רח׳ אילת השחר 4, טל. 34294

אינהאלט

- * אן אינטימע שרייבערישע באמערקונג.
- * די קונסט ווי צו קוקן אויף ווערטער.
- * יעקב גלאטשטיין — דער ייד פון ליד.
- * א בריוו פון יעקב גלאטשטיין.

כל זמן מיר פארמאָגן אַזאַ וואַרטוואַזישן ברודער אין
דער דיכטונג, ווי יעקב גלאַטשטיין, דאַרף מען זיך
ניט זאָרגן: ווער וועט אונדז לייענען?
דאָס יידישע ליד איז ניט אַליין.

זאל די דאזיקע ארבעט מיינע
„יעקב גלאטשטיין — דער ייד פון ליד“, באַטראַכט
ווערן ווי אַ קאַלעגיאַלער פרייד-אויסדרוק מצד
מיין צושטייער צו זיין פינף און זעכציקסטן גע-
בוירנטאָג.

מ. ד.

אַן אינטימע שרייבערישע באַמערקונג

דער דאָזיקער מאַנוסקריפט: יעקב גלאַטשטיין — דער ייד פון ליד, ליגט שוין ביי מיר זינט דעם יאָר 1947. דאָס איז אַ קימאַלן פון 16 יאָר! איך האָב דעם מאַנוסקריפט ניט אָפּגעדרוקט ווי אַ גאַנצע זאַך אין ערגעץ ניט, אַהוי אַ טייל בלויז אין אַ געקירצטער פאַרעם וואָס איז דערשינען אין צוויי נומערן פונעם חשובן זשורנאַל „דווקא“, וואָס דערשיינט אין אַרגענטינע אונטער דער רעדאַקציע פונעם באַוואוסטן פּילאַסאָף און דענקער שלמה סוסקאַוויטש. די נומערן 4—5 אינעם יאָר 1950.

איך האָב אַלץ געוואָרט אויף דער געלעגנהייט ווען איך וועל זיין פינאַנציעל בכוח אַרויסגעבן אַ באַנד עסייען; נאָר דאָס האָב איך ביז איצטער ניט באַוויזן. אָבער זינט איך האָב געזען ווי די קאַלעגן אַליעזר גרינבערג און אַ טאַבאַטשניק האָבן באַוויזן די בריהשאַפט אַרויסצוגעבן ענלעכע אַר-בעטן אין דינע ביכער — איינס: „צענטראַלע מאַטיוון אין ה. ליוויקס שאַפן“ און דאָס צווייטע: „דער מענטש אין חלום“ (וועגן מאיר שטיקער), האָב איך זיך מתקנא געווען אויף זייער קלוגן און עקאַנאָמישן אופן, וואָס עס קאָן געטאַן ווערן, ווען מע האָט ניט ביד אַרויסצוגעבן אַ דיקן בוך פון הונדערטער זייטן.

ווי זאָגט זיך: מכל מלמדי השכלתי.

דאַנק איך אייך, מיינע טייערע קאַלעגן, פאַר אויפמאַכן מיר מיינע אויגן. לאַמיר אַלע לעבן און געזונט זיין און זוכה זיין צו „מגדל זיין“ נאָך אַ סך „קינדער“ אונדזערע, ווי עס פלעגן זאָגן אונדזערע טאַטע־מאַמע, לחופּה ולמעשים טובים — אַמן.

זאָלן מיר אַ סך מפונקים מחל זיין פאַר וואָס איך מאַך עס אַזוי
פאַמיליאַר, אָדער אַזוי מין „פראַווינציאַל נוסחדיק“. פאַרקערט, איך פיל
דערמיט — שרייבערישע משפחהדיקייט.

אַגב, בין איך אונטערן איינדרוק פונעם אַמעריקאַנער קריטיקער און
עסייאַסט עדמאַנד ווילסאָן. אין זיין בוך *A Piece of my Mind* רעדט ער
אַזוי אינטיים משפחהדיק וועגן זיין גאַנצן שרייבער־דור, וואָס איז געוואָרן
פון איס. און ער שעמט זיך מיט גאַרניט וואָס ער דאַרף דערציילן אָדער
באַמערקן וועגן זיינע קאַלעגן. טאָ זאָל עס מיר ניט פאַררעכנט ווערן פאַר
אַ נוסחדיק חנדל.

לאָס אַנדזשעלעס, 1962

די קונסט ווי צו קוקן אויף ווערטער

פֿאַראַן אַזאַ צייט אינעם לייענערס ליטעראַרישן שותפות וואָס טראַגט גאַרניט צו בעתן לייענען אַ שריפט; ער זעט גאַרניט פון דער עשירות אינעם גרויסן ווערטער־גאַרטן מיט קאַלירן און די פילפאַרביקע פֿאַרבן אינעם שרייבערס לשון; ער האַלט זיך בלויז אין יאָגן איבערן טראַקט פון דער שריפט מיט דער איין און איינציקער כוונה: גיכער דערלויפן צום סוף פון דער מעשה; אויף די ווערטער גופא קוקט ער זיך גאַרניט אום; ביי אים זענען זיי ניט מער ווי שפּאַלן אונטער די רעלסן אויף וועלכע די באַן יאָגט זיך פון פונקט צו פונקט. בפרט, ווער שמועסט נאָך ווען עס האַנדלט זיך בנוגע דעם איינציקסטן אינדיווידועל־אויסגעקליבענעם וואָרט, דאָס וואָרט מיט כאַראַקטער, וואָס איז לכתחילה אַוועקגעשטעלט אויף אַזאַ אויסשליסלעכן אופן, כדי סע זאָל זיך בכיוון ניט אויסמישן מיט דער גרויסער מאַסע צוגעוויינטע, איינגעבירגערטע רעדנסווערטער און שריפט־ווערטער; אַט דאָס דאָזיקע וואָרט היפּערט ער בכלל איבער קונציק; עס לעבט גאַרניט פֿאַר זיין אויג אינעם קיום פונעם אַלגעמיין, איינגעלעבטן צי איינגערעדטן ווערטער־פּאַלק.

אַ סך לייענער זענען אַזוי פֿאַרמעשהוועט געוואָרן, אַז ביי זיי עק־זיסטירן בכלל ניט די ווערטער, נאָר הויפטזעכלעך די מעשה. נאָר היות ווי ווערטער מוזן דאָך סוף כל סוף זיין ווי דער אוממיטלבאַרער אויסוועג אויף צו דערציילן די מעשה — אָן זייערע פליצעס וואַלט דאָך אַוודאי ניט מסוגל געווען קיין שריפטשטעלעריי אינגאַנצן ניט — דולדעט ער די מינימאַלסטע צאָל ווערטער, נאָר ניט מער, אפילו זיי נעמט ער אָן ווי אַ גורל־זאָך, בעת דאָס גאָר אויסדערוויילטע, בכיווּנדיק־אַפּגעקליבן וואָרט איז אים לחלוטין איבעריק בשעתן לייענען; נאָכמער: ס'איז אים

אבסאלוט אַ שטער אין זיין לויפנדיקן וועג פון יאָגן זיך צום ציל וואָס גיכער, און דער עיקר — גרינגער צוצוקומען צום קלימאָקס מיט הנאה, וואָס עס שטייט אים פאַר ביים סאַמע סוף פון דער מעשה... געוויס נעמט ער אָן די הנחה אַז דאָס וואָס ער לייענט מוז, על כל פנים, שעפן יניקה פון אַ געוויסער צאָל ווערטער באין ברירה.

נאָר ווי דער פאַקט איז ווי ער איז, גילט דאָס פאַלקסווערטל:

איבער די ביימער זעט מען ניט דעם וואַלד.

איבער דעם סיפור המעשה, דעם אינהאַלט, זעט ער ניט דאָס איינצל-וואָרט. ער פאַרזעט דאָס אויסגעקליבענע, פאַרעקשנטע מיט כאַראַקטער — וואָרט.

ס'איז אַ ספעציעלע קונסט ווי אַזוי צו קוקן אויף ווערטער.

דער אופן ווי צו קוקן אויפן וואָרט איז, דער עיקר, וויכטיק אין דער וואָרט-קונסט; שרייבן פאַדערט אַ ספעציעלע מדרגה פון ספעציפיש אויפמערקזאַמקייט ווי זיך דווקא רעכענען בלויז מיטן כאַראַקטער און ניוואַנס פון די איינצלידיקע ווערטער, ווייל נאָר צוליב זיי ווערט פאַרהאַלטן דאָס גרינגע לויפן פונעם געשריבענעם לשון סע זאָל ניט יאָגן ווי אַ באַרג-אַראַפּ וואָסער-פאַל.

ס'איז פאַראַן דאָ אַ סדרדיקער ציל דערביי.

צו דערזען דאָס איינציק-וואָרט בשעתן לייענען, קומט נאָר מיט דער דערוואַקסנקייט, דערפאַרנקייט. ווען מען איז יונג, יאָגט מען זיך אינעם לעבן מיטן גאַנצן אייגענעם לעבן; מע ציילט ניט די שפּאַן; אָפּגערעט די טריט — מע לויפט! אויף דער עלטער, זעט איר, ווערט מען קמציניש; מע פאַרהאַמעוועט דאָס לויפן, און שטאַרק שפּאַנען, שפּאַנט מען שוין אויך ניט מיט אַזאַ פאַרמאַסטענער פּסיעה-גסה; אדרבה, מע ציילט גאָר די טריט! מע איז מקפיד אויפן טראַט; אַפילו דאָס דריבנע גענגעלע פאַרהאַלט מען אויך אַ ביסעלע; הכלל, מע לייגט מער פאַרזיכט אויפן איינ-צלנעם טראַט...

מיט אַלצדינג אַזוי. סיי מיט לייענען און סיי מיט שרייבן.

אין דער יוגנט לייענט מען מיט מער אימפעט און אזוי איז עס אויך מיט שרייבן; מע איילט זיך אַנצויאַגן, אַריינכאַפן וואָס מער שטח, אויב מעגלעך, דעם גאַנצן אַרום אַריינכאַפן מיט זיינע פליינען און וויסטעס; אַלע קלאַנגען און עכאַס; אַלע פּיזאַזשן און קאַלירן; דעריבער — לויפט מען מיט אויג און געדאַנק! ס'איז הוילע טעמפּאַ! ווען מע ווערט עלטער הייבט מען אָן צו ציילן די ווערטער; מע ווערט אַ גרויסער איבערקלייבער פון וואָרט; די גאַנצע מוזיקאַלישע וויבראַציע איז אַ דאַנק געוויסע איינצל-ווערטער וואָס רופן אַרויס דעם קאַנטראַסט; אַ סך מאָל דרייט מען זיך אין קאַנוולוסיעס ביז מע פּועלט ביי זיך אַוועקצושטעלן אַ געוויס וואָרט; עס מוז טאַקע זיין נאָר אַט-דאָס-אַ וואָרט, קיין אַנדערס ניט. היינט וויפּל מאָל באַטראַכט מען עס; באַשמעקט מען עס; דער עיקר — מע באַקוקט עס דורך און דורך.

מיט לייענען איז אויך אזוי, לכל הפחות דאַרף עס זיין אזוי; מיט לערנען איז אַלע מאָל אזוי דער פּאַל — קוקן אויפן וואָרט אזוי לאַנג, ביז מע געדענקט זיין יעדן אות ווי די אייגענע נעגל; זיך שטעלן אויפן וואָרט, זיך שווערן אויפן וואָרט, צי קענען דאָס געדרוקטע וואָרט אויסנווייניק, איז אַמאָליקע צייטן ביי יידן געווען גאָר אַ גרויס חריפות; היינטיקן טאַג איז אַ חריפות אַז אַ ייד קאָן קענען דאָס וואָרט כאַטש איבערווייניק...

אַ לייענער, וואָס דערגרייכט די מדרגה פון צו זען דאָס געשטאַלט פון וואָרט, און ווער שמועסט נאָך, וואָס קוקט דערויף מיטן נייטיקן קוק לאַנג גענוג, איז בפירוש דער אידעאַלער לייענער, אַ לערנער-לייענער. אַט אַזאַ האָבן מיר, יידן, אַלע מאָל געהאַט.

היינט צו טאַג איז ער אַ זעלטנקייט און עס בענקט זיך נאָך אים. וואָרעם פאַרגעסן טאָר מען ניט אַז היות זעען דאָך אויך; אַפילו דער דומם זעט און רעפּלעקטירט זיין זען. יעדער אַביעקט זעט זיך אין זיין אייגענעם זען און רעפּלעקטירט זיין זעענדיקס. דער טייד, די קרעניצע, דער טראָפּן טוי און דאָס שטיקעלע בורשטין — זעען, אַבער קוקן, בפועל ממש, קוקן אויף זאַכן מיט דעם עכטן קוק, קוקט בלויז דער מענטש, בפרט

אַט דער־אַ וואָס איז מחדש, וואָס שאַפט־איבער — דער קינסטלער, דער בוראָ אשר בראָ את הדבר. און ממילאָ אויך אַט דער וואָס האָט כאַטש אַ נייגונג פאַר קינסטלערישקייט, וואָס איז אַ ביסעלע באַקאַנט מיט די טענדענצן אירע, ווייסט אַז אַזוי־אַ איז איר דרך און איר מאָדוס.

אַ שרייבער וואָס שרייבט בלויז ווי מע רעדט ביי יידן און ניט ווי די מייסטערס, די וואַרטקינסטלערס שרייבן, איז לגמרי ניט קיין שרייבער און אַוודאי איז אַזאַ איינער גאָר ווייט פון צו זיין דער קינסטלער.

איינער קאָן קענען דערציילן אַ שיינע מעשה, שילדערן, באַשרייבן גענוי אַפילו און טרעפלעך, און דאָך זאָל זיין שרייבן זיין היפש ווייט פון דער הויכער מדרגה און קוואַליטעט פון וואַרטקונסט.

דאָס איז אַזוי אמתדיק, ווי דער פאַקט אַז מען קען זיך אויסלערנען ווי צו שפילן אויף אַן אינסטרומענט און פאַרט ניט זיין קיין ווירטואָז; צי איינער קאָן זיך אויסלערנען ווי צו מאַלן און אַלץ ניט זיין קיין אַרטיסט. מיט שרייבן אויך אַזוי.

ס'איז ניט דאָס דערציילן, דאָס שילדערן, דאָס מאַלן און קנעטן אַביעקטן צי אַפילו מענטשישע פיגורן; נאָר די מוזיק פון וואַרט־עפעקט, אַזוי איז מיט וויברירנדיקע שטריכן, קאָלירפולע פלעקן און די אַטעמדיקע ליניע וואָס קריכט צו ליכט און שאַטן; דער מעטאַפאָר, דער אידיאָם און די שורותדיקע צעפלאַטערטקייט זענען די עיקרים־עלעמענטן וואָס באַשאַפן דאָס קונסטווערק אין דער געשטאַלטונג פון זייער אייגנאַרטיקן צל־ם־אַרויס וואָס באַלעבט דעם קרייז, די סביבה פון זייער געגעבענעם שטח און פערספעקטיוו; דער קינסטלער צעוויגט בלויז זייער אינערציע און די באַוועגונג זייערע איז שוין ממילאָ כולל די אַטמאָספער פונעם פאַרטראַכטן קיום וואָס דער יחיד, דער קינסטלער, האָט בדעה געהאַט מיט זיין טראַכטן, מיט זיין וויזיע און — אַלערלעצט — די דערגרייכטע האַרמאָניע האָט אַקומולירט: שטימונג, אידעע, סימעטריע — דעם אימאַזש פון לעבן־און טויט־באַווסטזיין...

אַט פאַרוואָס דער קינסטלער דאַרף האָבן זיין אייגנאַרטיק וואַרט,

מוז (ווי אַ חוק), באַשאַפן זיין אייגענע וואָרט קאָארדינאַציע וואָס אינעם לעצטן סך־הכל מיינט עס: אייגנארטיקער סטיל.

דעריבער דאַרף דער לייענער אויך אין זיין שותפות אַרײַנלייגן גוטע זעעוודיקייט, מחמת נאָר דורך דעם מאָדוס איז ער ביכולת פאַקן דאָס אויסגעקליבענע וואָרט, זיך גוט איינקוקן אין דעם און קודם כל דאָס ניט אַוועקמאַכן אין גרינגשעצונג, נאָר אַדרבה, דאָס אויספאַרשן, דאָס פאַר־שטיין און זיין ריכטיקן טייטש דערגרונטיקן. ווערטער באַשאַפן געדאַנק; געדאַנק — גיט דעם וואָרט אויף צוריק — נשמה...

דאָס דאָזיקע דערגרייכן פּאָדערט — זיך גוט איינצוהערן צום גערייד פון וואָרט; אַמאָל שרייט עס און ווערט ניט דערהערט; פאַרקערט: אַמאָל שעפטשעט עס, עס פליסטערט קוים און מע דערהערט — עס רעדט... אַזוי איז די קונסט, ווי צו קוקן אויף ווערטער.

ס'איז געזאַגט געוואָרן אינעם סאַמע בראַשית: יהי אור! פריער איז געקומען וואָרט; אונטערגעשטעלט די וואָרט אַוונע פ ל י י צ ע.

צו אילוסטרירן מיינע אויבנגעבראַכטע טעזיסן וועל איך געמען מיין טאַטנס כאַראַקטעריסטישן אופן ווי אַזוי ער האָט געקוקט אויפן געשטאַלט — וואָרט.

מיין טאַטע, אַ ייד אַ זקן (ספיריטוס ניינציקוס...) געווען אַלע זיינע יאָרן (אַ סופער־לערנער) אַ ספר־נאַשער, וואָלט איך געזאַגט; אויב ער איז נאָר ניט געווען אַ שלאַפנדיקער, האָט ער עפעס „געקייט“ פון אַ ספר, און אַרום דעם ספר זענען געלעגן נאָך ספרים וואָס ער האָט גענוצט אין דער זעלבער צייט; ער האָט קיין מאָל ניט געלערנט פון איין ספר, נאָר פון אַ סך ספרים אַרויסגעטויכט מיט פילע פערל... ווען איך קום צו אים אויף באַזוך טרעף איך אים נאָך אַלץ אין דער זעלבער אַלטער פאַזע; פרעג איך אים אַ ביסעלע אין שפּאַס (ער איז אַ גרויסער הלצהניק); טאַטע, האַלטסט נאָך אַלץ אין איין לערנען, אַ? גייסט נאָך אַלץ אין חדר!

„עט“! — גיט ער אַ מאַך מיט אַ האַנט. — „אויך מיר געלערנט. מיין חלק האָב איך שוין לאַנג אָפגעלערנט און פאַר אַלע זין מיינע אָפילו; איך בין שוין פטור פון לערנען; נאָר גאַרניט, די טבע ציט אַריינצוקוקן אין אַ ספר, טאַקע ניט מער ווי קוקן. יא, דו הערסט, מאַטעס, דער עיקר קוקן מיינער, איז אויף די ווערטער. ביסט דאָך אַ שרייבער, טאָ הער, סע'ט דיר צו נויך קומען. סע זענען דאָ ווערטער מיט יידן (יודן) און ווערטער — אָן יידן. איז מילאָ, די ווערטער אָן יידן זענען געוויס גוטע ווערטער, אָבער אַט'די מיט די יידן, זעסטו, האָבן גאָר אָן אַנדערן טעם“...

וואָס הייסט, טאַטע, פרעג איך אים און וויס אַז עפעס חידושדיקס וועט ער מיר אַנטפלעקן; אָבער איך האַלט זיך ביי מיינעם, סטייטש??
 צעהיצט ער זיך, ווי זיין שטייגער איז; און אַז מיין טאַטע ווערט צעפלאַמט איבער אַ זאָך, ווערט ער בשעת מעשה ווי אַ קליינער באַרג־סיני בשעת מתן־תורה. איך דערקען דאָן מיין געירשנטע ירושה... ער קאַכט זיך, דונערט, בליצט און איז באמת פול מיט חידושים, דער עיקר אין וואָרט־קאַמבינאַציע, וואָרטטייטש און אָפילו — אות־טייטש.

„אַט גיב נאָר אַ קיק אַהער, נאָ זע:

קידוש, קדיש און קדוש.

ביים קידוש איז דאָס יידעלע באַלד ביים אָנהייב, ביים קדיש — צום סוף און באַ קדוש איז ער שוין אינגאַנצן ניטאָ; אוודאי אין גן עדן... צי אַט, נעם גאָר, אַ שטייגער, די דאָזיקע ווערטער: מי,ם, חיים, אַלץ ווערטער מיט יידן“.

טאַטע, — שלאָג איך אים איבער און וויל אים עפעס פרעגן. נאָר ער האָט זיך שוין פאַרטראַכט ווי אַ יינגעלע אויף פייגעלעך... נויך איך אויס די געלעגנהייט: טאַטע, צו וואָס איז אין מי,ם דאָ איין ייד און אין חיים — צוויי?

„הערסט אַ שאלה?! וואָסער מאַכט ניט אויס אַז אַ ייד טרינקט אַליין און מאַכט אַ ברכה שהכל, אָבער משקה?! דאַרף מען דאָך טרינקען לחיים, איז ווי קאָז אַ ייד טרינקען לחיים צו זיך אַליין? סע מוז זיין צוויי יידן...“

אָט זעסטו באַ שיריים זענען שוין דאָ דריי יידן, מחמת סע איז אַלע
מאָל דער דריטער ייד וואָס כאַפּט..."

יא, טאַטע, ביסט טאַקע זייער גערעכט, אָבער ווי קומט עס וואָס דווקאַ
דאָס הייליקע וואָרט תורה איז אָן איין ייד?

"טאַטע דיר! ווער ווייסט עס ניט אַז די תורה איז נאָר פאַר יידן?!
דאָס גאָר, האָב איך אים ניט געוואָלט צוגעבן, בלייבט אַ שקלאַ-
וטריאַ... און אָט דאָ ערשט האָט מיין טאַטע זיך שטאַרק פאַרפילפולט און
אויסגעשריען פול מיט אַ זיכערן נצחון:

"הער מיך אויסעט, און טאַקע מיט קאַפּ!

אונדזערע תלמידי חכמים, נביאים, סופרים, אמוראים, תנאים, העט,
העט, ביז משה רבינו, האָבן דאָך פאַרויס געוויסט אַז די יידן וועלן האָבן
גענוג צרות אויסצושטיין פון די פעלקער, הלמאי גיט ברוך הוא האָט
געגעבן די תורה נאָר צו די יידן, האָבן זיי טאַקע לכתחילה ניט אַריינגע-
שטעלט קיין ייד אינעם וואָרט תורה. נאָט זעט, איר פעלקער פון דער
וועלט, די תורה איז געגעבן געוואָרן פאַר אַלע מענטשן גלייך, אָן אונטער-
שייד; אָט דאָס איז דער רמז וואָס דווקאַ אין דעם סאַמע וואָרט תורה
געפינט זיך ניט קיין איין ייד, מע האָט בכיוון אויסגעלאָזט די יידן..."

און דאָ האָט מיין טאַטע אַזש אונטערגעטענצלט און אַזוי-אַרום מיר
באַוויזן זיין נתעלהדיקן ניצחון מיט אַזאַ ליכטיקער פרייד און פאַזיטיוון
באַוויזן, אַז איך אליין בין שוין אויך צעוואַרעמט געוואָרן און גענומען טרינקען
איין קעלישעק נאָכן צווייטן פון די פילע ווערטער-וויינען וואָס מיין טאַטע
האָט מיר אַנגעגאַסן און פון צו-פיל-טרינקען פון זיין ווערטערדיקער משקה
בין איך, ווי ער — באמת פאַרשנאָשקעט געוואָרן ביז עט, גאַר-גאַר און
נאַכמער!

"אַדרבה, קוק זיך נאָר גיט צי צי די דאָזיקע ווערטער אַזוי ווי אַ
שרייבער דאַרף קיין און וועסט פאַרשטיין פאַרוואָס זיי זענען צוזאַמען מיט
יידן, און האָט עס דען אַנדערש געקענט זיין? די בעסטע זאַך איז,
לאַמיר לערנען:

אַמר אַביי... אַט האַסטו דיר! שוין תיכף ביים אַנהייב, איז אַ ביי געטאַפלט מיט יידן; נו, וואָס זאָגסטו דערויף, אַ?!
יא, טאַטע, האָב איך אויסגעשטרעקט די הענט צו אים ווי איך וואָלט געווען אַ קוואַטער וואָס נעמט איבער דאָס קינד אויף צו צוטראַגן צום סנדק, ביסט גערעכט; די ווערטער דינע האָבן געמוזט זיין פול מיט יידן, ווייל זיי זענען ניט בלויז ווערטער, נאָר נעמען פון גרויסע שעפערישע יידן, פאַלקס-גייסטער וואָס האָבן געבויט דאָס יידנטום; זיי האָבן עס גע-שטאַלטיקט, געמאַכט פאַר אַ גאַנץ פאַלק; מע מוז זיך צו זייערע ווערטער גוט צוקוקן; ניט ווי צו בלויזע ווערטער, נאָר ווי צו חוקים! פון זיי האָבן מיר בפירוש געלערנט אַז צום וואָרט מוז מען זיך גוט איינקוקן; סע האָט אין זיך פאַרבאַרגענע כוחות; עס טראַגט אין זיך די נסתרות פון קץ, וואָס ווען איינער זאל עס נאָר קענען צעשפאַלטן דאָס פאַרבאַרגענע וואָרט, ווי די צעשפליטערקייט פונעם אַטאָם, וואָלט עס אויפגעריסן דעם אוניווערס!
עס רייסט טאַקע סיי ווי אויף נשמהדיקע וועלטן...

אַזוי האָב איך געטראַכט:

ס'איז שוין די העכסטע צייט אַז אויך דער יידישער לייענער זאל אין זיין ליטעראַרישן שותפות תופס זיין אַז דאָס איז חל אויף דער יידישער ליטעראַטור; די ליטעראַטור וואָס איז אין איר עצם תוך דער המשך פונעם קרעאַטיוון תמצית — דאָס ירושהדיק טראַדיציאָנעלע וואָרט — יידיש-קודש!
הקיצור!

דער ענין — ווי צו קוקן אויפן וואָרט — איז סוף-כל-סוף דער בולטער אַקסאַם וואָס פירט צו די אייביקע קוואַלן פון פאַלקלאָר; דער עיקרשט — דיכטערישער.

ס'איז אַלע מאָל גוט צו געדענקען: דאָס וואָרט איז ניט געשאַפן געוואָרן ווי אַ מיליטערישער מאַרש — גיין מושטירט ווי חיללות... עס גייט אויפן פאַפירענעם בריק — פון דור צו דור — פאַרשיידן.
ס'איז אַ קונסט, ווי צו קוקן אויפן וואָרט.

יעקב גלאטשטיין - דער ייד פון ליד

יעקב גלאטשטיין איז אַ פּאָעט וואָס לעבט ניט אויף קיין אַנטליענע אידעען און ניט אויף קיין געבאָרגטער שפּראַך. ער איז אידעיש און שפּראַך-לעך אייגנאַרטיק און שעפּעריש, ער איז גיבער און גבור, וואָרעם אויב ער נעמט אַמאָל אַ מאַטיוו ביים פּאָלק, איז ער אים כמעט ווי מחדש; ער באַנייט אים און באַצאָלט דעם פּאָלק דערפּאַר כּפּל כּפּליים; אַזוי אַז ער איז מער גיבער ווי נעמער; און אַ גבור, ווייל ער ראַנגלט זיך כּסדר מיטן וואָרט, געדאַנק, מיט ערד־און־הימל וואָס מענטשן רופן אָן קאָסמישע אידעע — גאָט. ער איז סטריקטנע גאַלע יידישער נוסח; עס רעדן דורך אים און דענקען אַרויס פון אים די פּיל אָפּגעגאַנגענע דורות וואָס טליען אינעם אַלט־יידישן לשון; דורות וואָס זענען געהייליקט אינעם ראַמאַנטיש־העראַזישן שלאָף פון כמה יאָרהונדערטער. און י. ג. וועקט זיי אויף, באַלעבט זיי ווי אַ מכשף; צי, להבדיל, ווי יחזקאל; ער שמעלצט זיך צוזאַמען אין איין פּאָלקס־בריק — שטר אַלנדיקע יידן און שטר אַלנדיקע יידיש לשון. און ער באַשאַפט אַפּילו אַ מין יידישלעכן ספּעציעלן געקלימפּער בעת ער טוט זיין אייגנשאַפטלעכע עבודה מיט גרויס התמדה. ממש ווי אַן אויסדערוויילטער שטייט ער פּאַרן יידישן געדאַנק־און־וואָרט און טוט די דינסט פּאַרן יידישן לשון מיט דער גרעסטער כּוונה; אַ נאַציאָנאַל־קינסט־לערישע כּוונה.

ער איז דער ייד פון ליד וואָס זינגט פון דער בלאַטע אַרויס, ווי זיין שטיינמאַן (ווען יאַש איז געפּאַרן), צי אויף דער לאַנקע, ווי זיין יאַסל לאַקש, ווען ער דערזעט די באַגרינטע ערדישע דעסענעס, זינגט וויינענדיק, און דורך זיין רב נחמן בראַצלאַווער זינגט ער, און דורך זיין אייגענעם נפש זינגט ער דאָס יידישע פּיערלעך־הערלעך ליד, ווייל ער איז דער ייד פון ליד.

טאבאטשניק האָט אין זיין מאַנאָגראַפֿיע וועגן זישאָ לאַנדוי אַרויס-
געבראַכט דעם געדאַנק אַז לאַנדוי איז „דער מאַן פון ליד“ און ער באַטיטלט
דאָס בוך מיטן דאָזיקן נאָמען; כאַטש ווער ווייסט עס ניט אַז לאַנדוי איז
געווען אַ גרויסער קאָקעט וואָס האָט זיך געחנדלט מיט זיין ליד און נאָכמער,
זיך געברעקלט מיט זיינע שטימונגען ניט בלויז ווי אַ פּאָעט, נאָר טאַקע מיט
דער גאַנצער פעמיניסטישער קאָקעטישקייט?

אַבער אַט-אַזאַ מאַן איז ער פּאַרט געווען פון ליד לויט טאבאטשניקס
היפּאָטעזע, און ס'איז ווערט צו האַלטן פון אַט אַ דער השערה; בכלל איז
אַנגענומען אַז יצירה פּאַרקערפּערט אין זיך די אייגנשאַפטן פון ביידע גע-
שלעכטן — די טאַטע-מאַמע אייגנשאַפט. אַממיינסטן איז עס בולט צווישן
רביימשע געשטאַלטן; דער ווילנער גאון און דער בעש"ט; דער קאָצקער
איז געווען גאַלע זכר, כולו שטרענגער טאַטע, אַבער דער באַרדיטשעווער
איז געווען אַנגעלאָדן מיט טאַטע-מאַמע געפילן. און אַט אַזוי איז עס אויך
געווען צווישן די נביאים; ישעיה איז געווען דער מאַן-נביא און ירמיה —
דער ווייבלעכער. און אפילו צווישן די געטער איז צו מערקן אַט דעם טריב:
פּאַראַנען גאַלע ווייבלעכע, ווי דער אותו יונגער-מאַן פון נצרת, פון וועמען עס
רינט ניין צעבער מיט טרערן און ניין זעק מיט פּאַרבלוטיקטער, צעקאַליע-
טשעטער גוטסקייט. צעאָס, איז כולו מאַנסבילשער גאַט; אונדזער גאַט פון
אַברהם, יצחק און יעקב איז, ווי אַ מאַל... אַט איז ער דער אל נוקם ונוטר
און אַט דער אל רחום וחנון; צי דער אל צבאות; דער אַדושם ירגזון המים;
און אַט; דער אל ארך אַפּים; דער אַדושם רופא חולה; דער אלהים רב חסד.
ביי די שעפּערישע געשטאַלטן איז דאָס נעמעלעכע.

אונדזערע קלאַסיקער האַבן פּאַרמאַגט דעם זעלבן טריב: מענדעלע
איז אין זיין סאַטירע געווען גאַלע מאַנצביל אַבער אין זיין באַשרייבן אַ שטי-
קעלע פּייזאַזש, איז ער דווקא דאָ שוין געווען דער ווייבלעכער מאַלער פון
דינע, ווייכע, זינגעוודיקע שטריכן און קאַלירן פון גאַלע סענטימענטאַלקייט.
די נאַטור פלעגט דעם זיידן אַזוי צענעמען, אַז ער האָט פּאַרגעסן אין דער
סאַטירע און זיך צעשפּילט אויף דער לירע פון אַ קטף; אויף דער נאַטורס

שוים פלעגט דער סאטמיריקער טרייבן קאטאָוועס ווי אַ יינגל. אַט אַזוי איז געווען שלום עליכם און אויך פּרץ. זייער שאַפן האָט אין זיך דעם קערן פון ביידע געשלעכטן — דאָס ווייבלעכע און דאָס מעגלעכע וואָס פאַרקערפערן אין זיך דעם סינטעז: טאַטע-מאַמע-געפיל.

וואָס איך וויל אַרויסברענגען איז, אַז אין שעפּערישקייט הערשט דער זעלבער פּראָצעס וואָס אין דער נאַטור, ס'מוז הערשן די טבע פון ביידע געשלעכטן ביי איר, אַזיסט קען גאָר ניט געמאַלט זיין קיין געבערן. די קוואַטשקע מוז האָבן אַט דעם-אַ שטומען געדולד פון אויסזיצן ביז עס לופען זיך אויס די הינדעלעך פון די אייער, און דער קינסטלער דאָס נעמ-לעכע — ער מוז האָבן דעם אַרד אַפּים פון טאַטע-מאַמע, ווייל נאָר אַט דאָס דערמעגלעכט באַשאַף.

שלום אַש איז דער בולטסטער באַווייז. ער איז טאַטע-מאַמעש. בפרט אין די גאָר לעצטע יאָרן איז ער מער יחיאל ווי מענדעלע קאַצקער. ער איז פול מיט טאַטע-מאַמע געפילן, ספּעציעל אין אַט די ווערק וווּ ער איז פול מיט זיין יידיש-קריסטלעכער אויפפאַסונג פון מעשים און אידעען; ער איז סענטימענטאַל ווי אַ פרוי וואָס איז אויף איר צייט און ריכט זיך היינט-מאָרגן צום געבערן; ער איז שטענדיק מיט צעעפנטע טראַכטן.

יעקב גלאטשטיין איז ברודעריש. דער טאַטע-מאַמע געפיל איז ביי אים אויף זיין שפיץ פעדער, כמעט ווי ביי מענדעלען, דעריבער טוען זיינע עלעגישע יידישע רייד, ביים סאַמע שוועל אַ וווּ דער חלף שעכט, פליען איינגעשפאַנט ווי אין אַן עקיפּאָזש און זיך יאָגן לייכט נאָר אַרויפצו; אַוועק פון די פאַרשטויבטע מיט טאַנקען פאַרבלוטיקטע וועגן; זיך טראַגן אַלץ ווייטער און העכער ביז:

„דעם צעצווייגטן קאַפּ, די פּרומע אויגן,
דאָס ציטערדיקע מויל פון אַ קליין יידיש קינד
וועל איך איינזונדערן
אין אַזאַ פאַרכטיק מעשהלע.“

כ'וועל פאַר אים אויסשמערענען אַ יידישן הימל...

און אים זאָגן אזוי:

ס'יידישע פּאַלק איז אַ פייערדיקע זון

פון אָנהייב ביז אָנהייב, ביז אָנהייב."

און ווי אַן עלטערער ברודער גיט ער אים צו פאַרשטיין דעם זין פון דער

מיאוסער, זיבלאָזער און בלוטיקער וועלט:

„לערן זשע יינגעלע, טייער יידיש יינגעלע,

פון אָנהייב ביז אָנהייב, ביז אָנהייב."

און גלאַטשטיין מיט זיין גאַנצער גאַמענקלאַטור פון דער פּאַעמע

„נישט די מתים לויבן גאַט" האָט דאָ קנאַפּ וואָס הלליהדיקס פונעם עקזאַל-

טירטן תהילים און אַוודאי און דעריבער זייער ווינציק פונעם טאַטע־מאַמע

געפיל; נאָר ווי אַ ברודער אַ סאָלדאַט, וואָס איז אַליין אפשר גאָר קיין גרויסער

העלד ניט געווען, נאָר ער האָט פאַרט דורכגעמאַכט בלוטיקע שלאַכטן,

דערציילט ער און מאַלט ווי אַ (קאַלטער) שלאַכטמאַן דעם פלאַמיקן תוהר-

ובהו-גריל פון אַ צעפלאַצטער ערד וואָס צעקרישלט זיך און צעפאַלט

אינעם ימקן שפרונג-און־וואַרף מיט שריפות.

און י. ג. נעמט ביי דער שיין פון אַט די ווולקאַנישע קאַטאַקליזמען

דערציילן אַ יידיש מעשהלע פאַר אַ יידיש יינגעלע — דערציילן, און דער-

ציילן טאַקע פון אָנהייב, ביז אָנהייב און אָנהייב:

„אַלע געשטאַרבענע יידן, פון עלטער-זיידן אברהם אָן,

זענען געווען אין לובלין ביים גרויסן חורבן,

אַלע וואָס זענען ביים באַרג סיני געשמאַנען

און מקבל געווען די תורה

האַבן גענומען אויף זיך די הייליקע מיתות."

און אַט אזוי מאַלט ער די גרויסע פאַנאַראַמע פון דער יסורימדיקער פּראַ-

צעסיע וואָס איז פול געווען מיט די פאַלקסגעשטאַלטן און זיינען פאַר-

וואַנדלט געוואָרן אין גאַלע הייליק־נאַציאָנאַלן מיטאַס ביים פּאַלק ישראל און געהאַלפן גרינגער מאַכן די טויטלעכע ווייטיקן און פּאַרטריבן־געמאַכט דעם פּחד ביים קינד און מאַמע, ביים זיידן און ביי דער באַבע; ביים טאַטן, ביים פעטער און מומע; ביים יינגעלע און מיידעלע — ביי אַלעמען: און אַט אַזוי העראַזש־קדושדיק:

„זענען מיטגעשמאָרבן הונדערטער נשמות
פון טייערע געשמאָרבענע יידן“.

און דער ברודער יעקב דערמאָנט דעם יינגעלע, דעם יידישן, וואָס איז ניט ווי דער סימבאָלישער „אומבאַווסטער סאַלדאַט“ וואָס מ'ווייסט ניט זיין נאָמען, נאָר ער, דאָס יידישע יינגעלע הייסט — יידיש יינגעלע. ער הייסט אַ מאַסן־נאָמען, אַ פּאַלקס־נאָמען — יידיש יינגעלע!

„און דו, געשמאַק יידיש יינגעלע, ביסט דאָרטן אויך געווען,
דו, אַנגעצייכנטער אויף דעם אויסגעשמערנטן הימל,
ביסט דאָרט אויך געווען און געשמאָרבן.
זיס ווי אַ טויב האָסטו געשמרעקט דיין האַלדז“.

און דער ברודער, דער פאַרגליווערטער שלאַכטמאַן זאָגט אַפילו ניט ווי אַ פשוטער, לייבלעכער ברודער וואָלט געזאָגט מיט טאַטע צי מאַמע גע־פיל — העלדזעלע, נאָר קאַלט ווי אַ (שלאַכטמאַן) זאָגט ער: דאָס יידישע יינגעלע מיט דיין האַלדז.

„און געזונגען מיט די אַכות און די אמהות,
פון אַנהייב ביז אַנהייב, ביז אַנהייב“.

און דער ברודער גלאַטשטיין פאַרענדיקט דאָס שוידער־מעשהלע פון דער פּאַלקס־אויסשלאַכטונג:

„און איבער די גאַז־קאַמערן,
און הייליקע געשמאָרבענע נשמות,
האַט זיך גערויכערט אַן איינזאַמער, אַ פאַרלאַשענער סיני“.

און ער דערפירט צום קלימאָקסישן אויספיר, וואָס ס'איז צו דער זעלבער
ציט אויך אַ מין אייביקער אַוועקפיר אין אומענדלעכקייט אַריין:

„דאָס ביסטו דאָך געווען, די שמילע, קליינע, עלנטע
אַפגעגעבענע תורה“.

און גלאַטשטיין האָט דאָ אַזוי ווי אַוועקגעשטעלט אַ מין קאַטעגאָ-
רישן אימפּעראַטיוו: אויס מיט געדאַנקען! אַ סוף צום טראַכטן! גענוג
געקלערט מיט אימהדיקע קלעטערדיקע געדאַנקען-שטאַבליעס און חקירה-
דיקע שאַרפע שאַבליעס...

דער מוח גופא ווערט די צאָם פון ליידיקייט, פון אויסגעווילטקייט.

„אָן תורה, איז נימאָ קיין געדאַנקען!
אַפגעגעבן די תורה? ז'אויך טראַכטן — אַפגעגעבן!“

ביי דעם געדאַנק ווערט אַלץ בלויז-און-הייל און נאַקעט... וויסט

און סומנע...

און איך ווייס ניט צי איך בין שוין פאַרשטיינערט געוואָרן, צי איך
בין שוין דערבראַכט געוואָרן ווי איינער פון יענע פילע מחנות, וואָס ניט
עס צעברעכט מיך און ניט עס טרייסלט מיך שוין אין היסטערישקייט.
אַט אַזוי אויסגעווילט בין איך געוואָרן פון די לעצטע פּערזן. דאָס מיינט
אַבער אויך ניט, חס וחלילה, אַז איך בין (אַפּגעהיטן זאָל מען ווערן)
גלייכגילטיק!

דאָס וואָלט געווען אַ פאַרשוועכונג צו טראַכטן אַזוי וועגן מיר.
אַדרבה, איך שטרייך בלויז אונטער אַז גלאַטשטיין דערפירט דעם
סך הכל צו אַזאַ סאַרט פאַקטישקייט, דורך זיין פאַטעטישער אַביעקטיווקייט,
אַז איך ווער אויך אַ ציפּער פון די פילע מחנות און גיי צוזאַמען מיט זיי
אַוועק אין דער יסורים-פּראַצעסיע אַ פאַרקלעמטער, אַ פאַרצערטער און
אויך שוין ממילא — אַ פאַרשטיינערטער אין דער גרויסער חבלי לידה.
און דאָ איז נייטיק צו באַמערקן אַז ס'איז די „אינויכיסטישע“ קאַנ-

צעפציע פון קינסטלערישער עקספרעסיע: ניט צעיאכמערט ווערן אין סענטימענטן פון אויפגעשטורעמטע עמאציעס וואָס באַשאַפן אַ ווידער־געפיל צו אַן אומבאַרעכטיקטן ירגזון!

און פונקט אזוי אביעקטיוו איז לעיעלעס און מינקאָוו.

זיי זיינען שטאַרק אָפּגעהיט פון אַט דעם מין. זיי טוען גוט געדענקען אַז מיר זיינען אין דער וועלט פון טראַגיק די געניטסטע באַוויינערס און די פּענקסטע פון די ווייאַקסטע באַקלאַגערס.

און טאַקע מינקאָוו, אין זיין בוך „ביים ראַנד“, האָט אזוי רעליעף אַנטפלעקט אין זיינע לידער „האַרץ, ענטפּער ניט“ און „הערנדיק בעט־האַווענס פאַר עליז“ וווּ דער דיכטער גיט אַ צעפלויש זיינע עמאָציעס, נאָר עס ציימלט אים מינקאָווס אינטעלעקט; דער פּאַעט, אַט דער וואָס האָט ליב אַ מאָל אַ פּליוכע טאָן מיט צו פיל טרערן פון סתם אַ מקונן, פאַר וועלכן די אינוויכיסטן האָבן זיך געשראַקן און זיך באַוואַרנט צו זיין אין דעם פרט זהיר וזהיר. מינקאָוו, אין זיין בוך „ביים ראַנד“ האָט מער ווי אַלע דער־גרייכט די צמצומדיקע געצאמטע צאמען; זיינע לידער זיינען באַשפּרענקלט מיט דעם תּמציתדיקן צימערונג:

„ס'איז מעגלעך, מעגלעך, פון וועלכע טיפן

גיט אַ שפּאַר אַ שטראַם? אַ, גאַט, נאָר ניט היסטעריש!“

אַ, ווי וואָך דאַרף דער עכטער דיכטער זיין קעגן אַט דעם מין לויז מאַכן די קוואַלן פון אומקאָנטראַלירטע טרערן און נאָך אַ מאָל טרערן — בפרט היסטערישע?!

נאָר אנשטאַט דער וואַסערדיקער סענטימענטאַליע פאַרגעסט זיך גלאַטשטיין — דער ייד פון ליד — מיט הייליק געזאַנג:

„אַ געזאַנג וועל איך זינגען“.

ניט — איך וויל, נאָר איך — וועל זינגען. וואָס דאָס מיינט אַז ער וועט מירצעשעם זינגען כל ימיו פון אַנהייב, ביז אַנהייב, ביז אַנהייב. אַט אזוי

ווידערהאלט זיך טאקע זיין לייטמאטיוו ביי אים. און דער מאטיוו פארכאפט אזוי האפטיק, פונקט ווי מ'וואלט אראפגעשלונגען די זיסקייט פון אן אריינגעכאפטע גאנצע לעפל מיט האניק אויף איין מאל און מ'מוז זיך מיט דעם קוויקעכץ פאסמאקעווען!

ביי אונדז וואלט מען זיך שוין געמעגט פארגינען און צוזאמענשטעלן אין אַ קאמפלעטער זאמלונג אלע גלאטשטיינס ווערטלעכדיקע זאגן, גאנצע און האלבע און פערטלדיקע, און אכטלדיקע געשווינד-חכמהדיקע ווארט-שטוקערייען וואס ער שטוקאטורעוועט אויס אין פארשיידענע רייד-אופנים; אפילו זיין אידיאמאטישע ליפ־פלאפליאדע פון די אומשיעורלעכע שפרוכיק שפראכיקע כאפלאפלעך און געדאנקען-גראמלעך. ער איז אן אַנגעפראפטער אַפאָריזמענשטעלער פון אַן איין און איינציקן וועלט-זין זון-זינעלע מיט זיין-זאָם-פאַרזיי. עס ליאַרעמען און פילדערן ביי אים אַ שלל פון קורצלענגוויסטישע און לאַנגקלאַנגיסטישע יידיש-טייטשן וואָס באַשאַפן אַ באַזונדער פאַעטישע אַקוסטיק.

שפראַכלעך און געדאַנקלעך ווערט יעדער, וואָס רירט זיך נאָר צו צו אים, שעפּעריש אויפגעוואַכט, ווי פון דער אויפגייענדיקער צעשטראַלטקייט פון דער זון.

ער דענקט אין דער הויך און מיר דערהערן קלאַר אַלץ וואָס ער זאָגט; אַפילו זיין איבערפלוס וואָס ער האָט אַ סך מאַל אין זיין זאָג, איז אויך איינע פון זיינע מעלות וואָס קאַרמעווען אונדזער נייגער צו זיין דיכטערישן אופן; און סוף-כל-סוף איז אַפילו זיין ווידערהאַלונג אַ חכמהדיקע קאַלירפולקייט וואָס דעריאַגט דעם איבערפלוס אין זיין ברייטערן זאָג און פאַרצאַמעוועט און פאַרהאַמעוועט אים אַז ער זאָל ניט קריכן אַהין וווּ מ'דאַרף ניט.

דער בראַצלאַווער זאָגט ביי אים:

„פאַרוואָס פאַרשטלען ווייטיק
און טובלען זיך אין צער?

זאל דער עם-הארץ-ווייטיק
זיין היינט מיין האר".

און ווייטער זאגט ער נאך צערטלעכער :

„מיר זענען אלע קינדער פון דער וואַכיקייט,
די שבתים זענען הייליקע לאַמעס“.

און וואָס ווייטער זאָגט ער מיט אַ גראַד שענער :

„ווייל די קונגליקע שבתדיקע פרומקייט
שטאַמט פון ראַזעווע וואַכיקע שמומקייט.
פאַרגוף מיין נשמה און גיב מיר כוח צו לעבן,
פאַרשטאַלץ מיך ניט מיט צופיל קדושה“.

און ווייטער גיט ער אַ שטייג־אַרויף צו דער העכסטער גראַד שיינקייט,
ווייל ס'איז אין אַט דעם לעצטן זאָג פאַראַן קינסטלערישער אַרט דענקען —
פּאַעטישע שלימות :

„אַרום אַן איינציקן בוים וועלקט אַ גאַנצער פאַרנאַכט“.

אַט אַזוי טיף פאַרטראַכט ווימלט עס אין גלאַטשטיינס יעדער ליד ;
ס'איז דאָרט קוהלתידיק און משלידיק ; עס גויקט און יידיקט פיל מוראדיק
אין אַן אַ שיעור פחדיק — די שרעק אליין לויערט דאָרט און וועקט אים
צו דער פּאַעטישער לעבעדיקייט ; און אַ נייער ווערטערשטראַם גיט ביי
אים אַ פלוס אין פליסיק־פלייסיקן מוח אַריין בגנבה און בידועים כדי
אויסצוגעפינען צי ס'איז נאָך דאָ פלאַץ פאַר נייעם טראַכטן.

ס'וועט קלינגען פאַראַדאַקסאַל, אין אַט דעם מאַמענט, ווען איך זאָל
דערקלערן גלאַטשטיינען פאַרן טרויעריקסטן פּאַעט. עס איז דער טרויער פון
אַ גרויסער פערזענלעכקייט — פון אַ בראַצל־אווער.

ס'איז די סביבה וואָס מאַכט אים טרויעריק. אָבער ער פאַרשטייט
אַז אַ פּאַעט טאָר בפירוש ניט אויסגיסן זיין לעבנסטרויער אויפן פּאַפיר

ווי מ'גיסט אויס אַ זאַק מיט פסחדיקן באַרשטש. איז דעריבער, ווען עס גרייפט אים אָן אַט דער טרויער, ווי אַן אַרומגעכאַפּטן פון פּלאַמען, דער אייגענער טרויער, טוט ער זיך אַ ווער קעגן אים נאָר דורך דעם וואָס ער גיט אַ צעלאָז זיינע ספּריטנע דיכטערישע פּערדלעך, זיינע קלוגע פּסוקים-לאַשעקלעך, זיינע חכמהדיקע אַדלערלעך און פאַרשייעטע גראַמען-הירשעלעך; די איבערגעגעבענע ווערטלעכדיקע טייבעלעך וואַרקען ביי אים ליבשאַפט-ווייזהייטן אָן אַ צאָל, ניט אויף זיין אייגענעם לעבנסאומעט חלילה, נאָר אויף זיין קראַפּירנדיקן פּאַלקסווייטיק, וואָס איז נעבעך געוואָרן אַ ראַסע פון אבליים, יסורים-אַרמיער; און אַז זיין אייגענער אומעט וויל אים שוין גאָר נעמען וואַרגן, לאָזט ער אים דורך ווי זונשטראַלן, ער זאָל דורכגיין דעם בראַצלאָווערס מעדיטאַציעס, ער מאַכט אים אַ געוויסנהאַפּטיקן חשבון-הנפש און ער שלאָגט אים מלקות אָן אַ צאָל:

„כ'בין אליין ווי דו, מיין ווייב,
כ'בין דיר געטריי,
דיין באַזונדערניש איז אַ געבענמשטער גאַרטן
אַקעגן מיין וויסמעניי.
שפּאַנסט פאַרביי, מיין ווייב,
דיינע אויגן, דיינע ליפּן מאַנען,
כ'גיי אליין אין פינצטערניש
און קען דיר ניט דערקאַנען.
פינצטערסט אַפּ מיט מיר דיין וועלט,
באווינסט דיינע יונגע יאַרן“.

און דאָ, ווי דער שטייגער גלאַטשטיינס איז, גיט ער אַ פּליסטער אויף זיין האַרפּישער קלוגער סאָלאַ וואָס איז ביי אים די וויינענדיקסטע שפּראַכיס-טיק זיינע, ווייל זי וויינט אויס פאַרבאַרגענע חכמהשאַפטן. באַטראַכט דעם קומענדיקן פּערז מיטן צו אַנשטאַט פּון, און איר וועט דערשפּירן וויפל קלוגע איידעלע ניואַנסן ס'איז אין אים זייער פאַרויכטיק פאַרבאַרגן:

„כ'דערוויימער זיך צו דיר אלץ נענטער,
 ביז איך ווער פארלארן.
 איז דאס שידוך, איז דאס זיווג,
 ווו איז דאס גליק פון באמאנען?
 א ווינט פארטראגט דיינע ווערטער,
 נאך איידער איך האב זיי פארשטאנען“.

אייניקע דארפן בלויז טאן און שווייגן; אייניקע — הערן און שווייגן;
 און נאך אייניקע — טאן, הערן און שווייגן; גלאטשטיין דארף בלויז זינגען
 און טראכטן און עס טוט זיך און עס הערט זיך מער ווי אן אנדערער וואלט
 גערעדט.

אין די ציטירטע סטראפן ליגט רחבותדיק צעלייגט דער עלנט פון
 מאן-און-ווייב אינטימקייט, עס וויינט ארויס א לעבנסעלנט פון אט-דעם
 קורצן ליד, און ס'איז ביי מיר די גרעסטע מורא אפצושטעלן דעם געדאנק
 אונטער דעם פראזשעקטאר פון אַנאַליז, וואס טראַגט הורבעסווייז פרוידישע
 טייטשן. איך לאָז דעם געדאנק לויפן; אפשר וועט ער ערגעץ דערלויפן
 און הינטערטראַגן דעם ריכטיקן פירוש צום קלוגן און געניטן אויג און
 זאָל דער מוח שעפן פונעם מעין-הנובע פרוידישע טייטשן פארן טיפן
 מי דבר-שיר, וואָס האַלט אין זיך פאַרבאַרגן דעם פּאַעטס צערפולע,
 סודותזיקע וועלט; דער מוח, אלץ דער מוח זאָל אַפשיקן דעם ריכטיקן
 מיין און באַדייט און דעם תוך צום ריכטיקן אַרט, ווייל אַט אַזא ליד איז
 דעם פּאַעטס פּראָפּונדוס; און דער לייענער דאַרף דווקא אָן אַ ביאָגראַפישער
 צעשיפּרירטקייט דאָס דערשפּירן און אַנען...

ס'איז נאָר כדאי צו פּאַקטיש מאַכן אַז אין אמתן חלומט דער פּאַעט
 גאַר ניט אויס קיין נייע וועלטן, נאָר ס'איז רק דער חלום פון זיין אייגענער
 סודותפולער ניט-פאַראַגאַנצטער וועלט און ער אַנטפּלעקט זי פאַר אונדז דורך
 דעם וואָס ער וויל איר געבן אַ קינסטלערישן אויסדרוק — זי געשטאַלטן
 זינגלעך.

מיר דאַרפן נאָר זיין גרייט זי אויפצונעמען און זי פאַרשטיין וויליק, זיך אַריינבראַכטן און זיך אַרייננענען אין איר רעוועלאַציע. און איצט, ווען אונדז איז מגלה געוואָרן אַז גלאַטשטיינס לעבנס-טרויער איז ווי אַן עלעמענט אין זיין שאַפן, אין זיינע ווערק, קען מען שוין גרינג באַגרייפן אַט וואָס: גלאַטשטיין מיט אַלע זיינע באַפאַנצערטע פּסוקים-פּליטערלעך, חכמערײען און שפּרודלדיק בליציקע ריידערייען זענען ניט מער ווי אַפּווער כלי-זיין אויף צו צעשטערן זיין טרויער, צו פּריטשמעליען זיין מרה-שחורהדיקייט — די עגבערדיקע עצבות פאַר-ציימלען.

ער פאַרשפּילט און פאַרקליגלט און פאַרלעצעוועט אַפּילו אַ סך מאָל זיין טרויער, זיין פעסימיזם און זיין אייגענעם וועלטגעראַנגל ווי אַ ייד; ער וויל אים ניט פאַרשפּילן נאָר פאַרווערטלען קלוג, ווי אונדזערע טאַטעס האָבן פאַרווערטלט און פאַרקליגלט דעם דלות און דעם גלות, כדי מדחה צו זיין פון זיך די סטראַשנע און בייזע רעאַליטעט מיט אירע אומע-טיקע גערטנער וואָס באַפרוכפערן זיך אויף בלוט. ניט דעם יאוש, נאָר דעם אייגענעם אומעט און די יידישע לעבנסעלנטקייט פירט ער כמעט קלעזמעריש אונטער דער חופּה פון ווערטלדיקע וואַרטשאַפטן וואָס ער מאַדולירט און פאַלירט און לאַקירט ביז אַ שפּיגלגלאַנץ; ער צעשניצט וואַרט-ריטעם, וואַרט-טענער אויף העלפטן, פערטלען, אַכטלען און ברעקלעך פון זעכצנטלעך — ביזן געשטויבטן מילך-וועג פונעם דורותדיקן יידיש-זינגעוודיקן וואַרטאַל פון אַל-וועלטאַל.

און פאַר אים ליגן דאָך שפּראַך-אוצרות וווּ ער קערט זיך און ווענדט זיך; אין אַלע דימענזיעס פון יידישן אומעטום און איבעראַל פון אונדזער געוועזנשאַפט און איזנשאַפט און זיינשאַפט.

זיין טרויער דערגייט ביז גאָט אַליין און ער ווערט איין שטיק אומ-ענדלעכע, אומאויפהערלעכע גאַטפאַרוואַנדלעניש, וואָס איז ביי אים „דער גאָט פון טרויעריקן שבת“. די פאַעמע איז טיפּדענקעוודיק, מאַזאַטיש און פּראַכטשאַפטיק און טראַכטשאַפטיק און מיט אַ קלאַרער קלערעוו-

דיקייט. ס'איז די טראַגיק פון דער קאָסמאָגאָניע, וואָס דער פרא אָדום „מיטן אוירינגל“ האָט אָנגעהאַנגען אויף איר זיין פילגעטעריי אין אַלערליי איזמען מיט כלערליי קווייטנדיקע אידעאָליזמען; און אזוי נאָך פאַרשטעלט זיינע ווילדע מעשים פון זיינע רויטע טועכצן וואָס פאַרבן אים, דאָך, בלוטיק אריין אין זיין גאַליקן פזמון! איר — — — די פאַרמענטשלטע אָפגעטער פון קלאָרן פאַרשטאַנד! ס'איז עטיש, ס'איז די העכסטע עסטעטיק פון מענטשנס פערצעפציע — גאָט! אידעאָל! איך בין ערב-לעבן, איך בין הלום פון טריליאָרן.

אוי, דו, מיין ליבער ברודער גלאַטשטיין! מיין האַרץ צאַפלט פריידיק פאַר דיר.

ס'איז פיל גרינגער צו משיג זיין די טראַגישקייט פון גאָט אידער די טראַגישקייט פון אונדזער אַלט פאַלק ישראל; ס'איז דאָך אומזינגלעך און אומבאַנעמלעך אַפילו פאַר אַזאַ טראַכטמייסטער ווי גלאַטשטיין; ער בלייבט געפלעפט מיט זיין פאַעטישער וואַרט-מייסטערשאַפט; ווי אַ פאַסטעך אָן אַ פייפל בלייבט ער שטיין אָפהענטיק פאַר זיין שנעל-פאַרצוקטער סטאַדע. ער גיט נאָר אַ פליעסק מיט בראַצלאָווערס הייליקע הענט און טוט זיך אַ צעזינג פון פולע שפייכלער אַרויס מיט בטחון — די הימלישע פיינזושן. ער ווערט פאַני-בראַט מיט גאָט גיכער ווי מיטן מענטש. און ער זינגט פלייטאַנישע נאַכט-לידער אין זיין ירידה:

„שומר, שומר, האַלט די פעסטונג פון אונדזער נאַכט“

אָודאי האָט קיינער ניט דאָס גראַבע האַרץ אים צו פרעגן: „נו, צי וועט אָן דעם בראַצלאָווער אויך אזוי זעעוודיק אַ ווייז טאָן זיך דאָס קוים-קוימיקע וואַלקנדל“? אָודאי ניט! אויב ס'וועלן ניט זיין די יידישע אויגן, בפרט אָן דער טרויעריקער בענקשאַפט פון איינעם וואָס איז דער ייד פון ליד און זינגט בראַצלאָוודיק מיט חדווה; כאַטש ער דער-הערט אַ מאַדנעם בת-קול:

„מיט אַ מאָל, הער איך אַ שוידערלעכן רוף:
זינגער, ס'איז דיר לייכט דיין וועג,
ווייל דו ביסט אייביק און טויט —
האַסט פאַרלוירן דיין גוף.“

(ז. 77, לייענענדיק דעם אחיספר)

גלאַטשטיינס טרויער איז ניט אַט דער וואָס קומט פון דער גילדענער פּאַווע, נאָר דער טרויער פון דער מיאוסער מעשה פון אָדום וחוה וואָס איבער זייערע זינד האָט דער מענטש פאַרשפּילט די גאַנצע וועלט אויף אייביק אויף אונדזער ערד.

נאָך עפעס מכוח גלאַטשטיינס טרויער און עס וועט אָפּגערייניקט ווערן אַ נייער שטעג צו זיין שאַרף־חכמהדיקן אופן פון דיכטן און דער־ציילן — זיין קריטיק אָפּילו, איז ניט פריי פון אַט דעם אופן פון יאָגן זיך נאָך אַ זינגעוודיקן שפּיגלגעדאַנק פון חכמה; ס'איז ביי אים ניט בלויז קיין זשאַנער, נאָר זיין קינסטלערישע פּריזמע מיט וועלכער ער פּרוּווט די זינד־לעכקייט פון דער זאָך צי פונעם קלער. אַט אַזוי פאַסט ער אויף און אַנאָר־ליזירט אַביעקטן און מענטשן — די גאַנצע וועלט און אויך — גאַט; די וועלט אין וועמען עס האַלטן זיך אויף אַלע וועלטן, שכלדיקע און דמינדיקע. גלאַטשטיינען גייט שטענדיק נאָך אַ געגראַמטע חכמה, אַ ירושהדיקע; זי קומט צו אים ספּאַנטאַן, אַ מין פּלוצעמדיקע אַנטפּלעקונג ביים פּאַרן וואָרט מיט וואָרט; ס'איז פשוט דערפאַר ווייל זיין פאַרגרעסערגלאַז (דאָס לשונדיקע) איז צו אים איבערגעענטפערט געוואָרן בירושה, ווי ס'איז שוין פריער אָנגעמערקט געוואָרן, אַזוי ווי אונדזערע טאַטעס האָבן ליב געהאַט באַפעפערן מיט כלערליי בייסאַכצן דעם דלות און דעם גלות; און דאָס איז ביי זיי געטאָן געוואָרן כדי צו פאַרקערפערן דעם זין פון דער זאָך אין אַ תוך, אין אַ י ש וואָס איז געוואָרן אַ גורל־וועזן; און ס'איז ביי זיי טאַקע געטאָן געוואָרן דער עיקרשט נאָר אויפן חשבון פון אַ צוזאַמענשמעלץ פון שפּראַכן; העברעיִש מיט יידיש; סלאַוויש מיט יידיש; און טייטשמעריש

מיט יידיש; אָט אַזוי האָט זיך אויסגעפאַרמירט אַ אידיאָמאַטישער אופן פון יידישן רעדנסאַרט וואָס איז אי געווען טיף, און אי שאַרף — אַ טאַפּלטע (כלי זיין); גראַם שטראַם מאַך מיר אַ לעטניק; אויפן בוידעם אַ יאַריד, געלט שמעלט, נפטר פיפטער, אַבי געזונט; און הונדערטער ענלעכע ווער־טער־שווערדלעך מיט וועלכע מ'האַט יענעם, אָט דעם וואָס מ'האַט גע־דאַרפט, אָפּגעשניטן די קאַפּאַטע אַזוי, אַז בלוט זאָל רינען...

ס'איז געלעגן וועלט־חכמה אין אַ יידישן זאָג. ס'איז געלעגן דינאַמיט אין אַ יידיש שטעכווערטל; אַ יידישער גראַם האָט אונטערגעצונדן און חרוב געמאַכט אָט דעם צו וועמען ס'איז געווען די כוונה מכבד צו זיין אים מיט אָט דער פאַרעם; היינט די אינטאַנאַציע פון יידישע ווערטער און פראַזן, און איבערדרייעניש פון פּשט? אַ וועלט פאַר זיך וואָס פאַדערט אַ באַזונדער מהרהר זיין.

אַוודאי דאַרף אַ יידישער וואַרט־קינסטלער זיין היימיש אין די דאָזיקע וועלטן וווּ די קוּניעס און וואַרשטאַטן פון דורות האָבן גע־מיסטערט דאָס מאַמע־לשון וואָס איז געוואָרן אי דאָס קינסטלערישע דוד־המלכס פידעלע און אי דעם פאַלקס מענה־לשון.

גלאַטשטיין האָט מער ווי אַלע אָט די פאַלקס־ירושא געירשנט און זי דערהויבן צו זיין קונסט אַזוי, אַז ער קען אָן איר זיך ניט רירן — קיין וואַרט ניט אָנשרייבן אַז ס'זאָל אין דעם ניט זיין עפעס יידיש־כאַראַק־טעריסטישע תנועות. זיין גראַם איז ביי אים (קוקט זיך צו צו אים) מער חכמה־גראַם ווי איינפאַכער קלאַנגען־גראַם. ער באַשאַפט אויך קאַטאַוועס־גראַמען; ס'איז ניט נייטיק צו אילוסטרירן, ער איז באַרימט דערפאַר. זיין פאַעמע „לייענענדיק דעם אחיספר" איז אינגאַנצן, מיט דער אויסנאַם פון אייניקע פאַלן, איין שטיק פון גאַלע קאַטאַוועס־גראַם; אַ סאַטירע לויטן גוסט פון דובנער מגיד; זי פאַרמאַגט שאַרף־וויציקייט, בייסיקע גראַמען און פאַבלישע שאַבליעס וואָס שניידן אויף דעם מאַראַלישן זין אין איר, וואָס מאַכט אַז דער סוביעקט זאָל שטעכן אין די אויגן אַריין און דער אַביעקט זאָל מאַכן פון יענעם אויסצודרייען זיין נפש מיט די פיס אַרויף...

„און דו, פאלג מיך, לעמאנעשעם,
 מענסט אויך שוין האַבן
 זרגנות אין ויאמר
 גיב אַ זעץ דעם גלאַטשמיינ איבער —
 אויף יעקב כדרלעומר“

איר זעט בפירוש ווי ס'איז ביי אים פאַרוויאָנדזלט אין אידיאָמאַטיש-
 קייט דאָס לשון. ער זעצט אַריין בכיוון איין קליינטשיקן — אין — צווישן
 זרגנות און ויאמר און עס ווערט שוין דער געדאַנק מיט די פיס אַרויף,
 אַן איבערקערעניש אינעם טייטש וואָס ס'מאַכט אַן אַ שטעכעניש אין די
 זייטן פונעם שונא און אַ געלעכטער אין בויך, פון די, וואָס כאַפן דעם
 אויפטו. דאָס ליד נומער 3 פון דער זעלבער פּאָעמע, קלינגט ווי אין חומש:
 גרגשי, פרוי ויבומי. עס באַווייזט ווי מ'קען נאָך איצט אויך כישופן מיטן
 יידישן „גראָם שטראָם מאַך מיר אַ לעטניק“, און ס'זאָל טאַקע מיינען עפעס
 און אויך אַפילו וויי טאָן עמעצן זייער שטאַרק. וואָרעם ס'איז מיט אַ ספּע-
 ציפישער שפּראַך-אויסגערעכנטקייט געפורעמט געוואָרן אַז מ'זאָל בלויז
 טרעפן דעם, צו וועמען מען צילט, און דער יעניקער וואָס כאַפט, אַז אים
 מיינט מען עס, קריגט אַ גרימעניש אין בויך! ביים ליענען דערפילט מען
 דעם המשך פון די סאַטירישע געוירצן וואָס די מייסטערס: מיכל גאַרדאַן,
 מענדעלע, שלום עליכם און אַזוי ביזן דובנער מגיד, באַפעפערן די יידישע
 ליפּ מיט אַ בריאיק און ביטערדיק וואָרט וואָס שיסט מיט טויטלעכן סם-
 און-פייער ווי, להבדיל, אַ גוי'שע ביקס...

דער סוף פון דער דאָזיקער פּאָעמע איז שוין ציטירט פריער און
 מ'קען זען די פיינע שטימונג וואָס דער מחבר האָט דורכגעלעבט קייננדיק
 פון געלעכטער בעתן שרייבן די דאָזיקע קאַמפּאָזיציע, וואָס איז באמת אַ
 מייסטערשטיק און איז ווערט טאַקע אַנגערופן ווערן מיטן פאַלקסווערטל:
 אַ שטיק צום זינגען און צום זאָגן, און אַחרי כּללות הכל, איז עס ווידער
 אַ באַווייז פונעם גרויסן טרויער וואָס האָט אַרומגעכאַפט גלאַטשטיינען און

ער האָט דערפילט אַז די גרונטן פון זיינע יידישע פיס קוילערן זיך אַוועק
אַזש קיין ארץ־ישראל...

און אַט אַזוי טריפט דער פּאַעט בלוט און ס'האַט אַפילו ניט קיין
שטיקעלע מאַטעריע אויף וואָס אַרויפצופאַלן טראָפּנווייז:

„ווייל דו ביסט אייביק און טויט —
האַסט פאַרלוירן דיין גוף.“

און גלאַטשטיינס גוף איז גאַלע שטראַלנדיקער יידיש. אַן אים איז
ער אַן גוף, אַן לעבן — חיותלאַז.

דעם גרעסטן אויסדרוק קריגט זיין טרויער אינעם ליד „אַ וואָרט
אין מויל“. דער לעבעדיקסטער וואָרטמייסטער וואָס פאַרמאַגט אַפילו אַ
וואָרט אין אַרבל, איז זייער טרויעריק ווען עס קומט צו אים: אַ וואָרט
אין מויל... און אַט דאָ נעמט גאָר דער גאַנצער טרויער זיינער און קריכט
שטעציק, ווי אַ נאָדל פון זאַק אַרויס — די פילע געפאַנצערטקייט זיינע מיט
אַלערלייאַקע און קלייאַקע ווערטערשפרוכן און פסוקים־פריינדשאַפטן
צעפליען זיך ווי שנייאַקער פּוך אין דעם דאָזיקן ליד „אַ וואָרט אין מויל“.

„וואָס פאַרמאַגסטו דיין אייגנס ?

אַ וואָרט אין מויל.

נעם דעם טייטש דערפון און פאַרהויל“

אַט דאָ קליגלט ער זיך ניט גלאַט סתם אַזוי זיך, אַט דער גלאַטשטיין
וואָס וויל אין זיין טרויער זיך שטאַרקן; האַגלט איבער אונדז נייע חזקלעך
פון פאַרשיידענע טרייסט־קאַמבינאַציעס דורך דער היטערדיקייט פון אונ־
דזער צעשטראַלטן יידיש־קודש, וואָס וועקט אַזש אויף די אַבות און די אמהות
און מיט זיי שטייען אויך אויף אַלע גוטע און ריינע נשמות כדי צו קענען
מיט די קדושים צוריק אַ הייליקן שטאַרב טאָן און אַזוי אַרום מקיים זיין די
העכסטע מצווה; און זיי מוזן זי מקיים זיין מחמת נאָר אַזוי קענען זיי
פאַרבלייבן די הייליקע אַבות.

גייען זיי מיט דער כנסת ישראל און שטארבן מיט איר אין די

פייערן:

„אן מצוות פאר עבירות
איז שיינקייט בלויז פאר בהמהשע מעלה-גרהם“.

(ז' 35 פסוקים)

און גלאַטשטיין ווייסט גוט זיין לויז:

„מיין גרעסטער לויז איז געווען,
צו נעמען אפילו שאַלעכצער פון ווערטער
און זיי פאַרוואַנדלען
אין ראַזשינקעס מיט מאַנדלען“.

ער איז ביי אונדז דער אַלמעכטיקער פון דער ניי־יידישקייט און אין איר מוראדיקער ווונדערלעכקייט וואָס איז געהייליקט געוואָרן אויף די ליפן פון אומניסמידיקע בני ישראל, שאַפט ער קיומדיקע וועלטן — יידישע קונסטווערק.

דאָס גאַנצע בוך „שטראַלנדיקע יידן“ איז איין גרויליקע טעמע — אַן אומדערשעפלעכע — זי ציט זיך אָן אַ סוף, ווי עס ציט זיך דער לוויה־צוג פון דער סעקטע אַבליים, אָן אַן ענד און אָן אַ סוף. יעדע ליד ביי אים אַנטהאַלט עפעס אַ טייל פון אַ פריערדיק ליד. ס'איז איין קאַלאַסאַל קלאַג־געזאַנג געיאַמערט אויף פאַרשיידענע וואַריאַנטן און מאַטיוון וואָס ער גיסט אַריין אין זעלטענע ווערטערדיקע כלים — יידישע לידער פון ניינצן הונדערט און 3 4 5 6 7, דאָס זענען חתימות פון יידישע נשמות איבערגע־ענטפערט צו אונדז דורך דעם יידישסטן פאַעט פון אונדזער צייט.

אין אַל תּדִּיג, פּסוקים און, דער עיקרשט, כּדאַוון אַ יידיש בלאַט אין סאַבוויי, איז גלאַטשטיין איבערגעלאָדן מיט מעדיטירטער פּובליציסטיק־פעליעטאַניסטיק־זשורנאַליסטיק; ס'איז אַ דינאַמישע פּערזיפּיקאַציע וואָס וויל ניט און קען ניט בשום אופן זיין געצאַמט, געווויגן און געמאַסטן לויט

די כללים פון דער מעטריק, דעריבער פאררעדט ער זיך און פארשפילט זיך שוין בכיוון; ער נעמט זיך גרויסע דיכטערישע פרייקייטן. טאקע וויל ער רירט אן אין זיי גרויסע און תוכיקע פראבלעמען און ער וויל מיט זיין לייכטער מאגישקייט דערגרונטעווען זייער עסענץ, דעם זין פון זייער גרויסן וועזן, איז גראד דאָ האָבן די פערזן ביי אים זיך אויסגעשפאָנט פון זייערע פאָעטישע כאַמוטלעך, וואָס האַלטן זיי אָן אויף צו שלעפּן פּאָעזיע לשם פּאָעזיע און זיי שפּרינגען אַרום דווקא אין זייערע גרויסע עולן, ווי חדר-יינגלעך אין ל״ג בעומר אויף דער פרייער נאַטור; סיי דער פערז און סיי גלאַטשטיין ווילן ניט גיין אין חדר אַריין — צו דער אַזוי געטאַטשטער פּראַבלעמאַטישער וואָר, צו דער נייעשטשאַסנער איצטיקייט פון אונדזער תקופה; שפּילן זיי זיך אין פּילקע (אָדער ווי מיין מאַמע פּלעגט זאָגן: ביזן-באַל...) און וואָרפן זיך איבער מיט געדאַנקען וועלטיק-גרונטאַווע וואָס אומרויאַקן-אויף די שווימיקע ליפּן פונעם וואָרהאַפּטיקן פּראַבלעם פון יידישן קיום — דער ברעג פון ים; אָבער ס'איז פאַרט ים! די פרייקייט און די לייכטקייט פון די מעדיטירטע פערזן אין די דריי אויבן דערמאָנטע פּאָעמעס, באַווירקן אים מיט דער פּאַלקסבאַרעדעוודיקייט פון חנעוודיקע ניין מאָס רייד, אמת, טאַקע קלוגע רייד, געוויס! (ס'איז אַ משפּחהדיקע טבע וואָס גלאַטשטיין האָט עס געירשנט פון זיין זיידן ענזל) און ער דעקט זיך איבער מיט דעם ווי מיט דער מאַמעס קאַלדרע, די יידישע קאַלדרע. ער איז פול מיט סטיליסטיק, אַט-די וואָס פּלירטירט ביי אים מיט מאַגישע חידושים איבער די צרות און פּורעניות וואָס האַלטן דעם יידישן מענטש און נאָך מער דעם יידישן שריפטשטעלער-פּאָעט אין אומאויסגענגלעכע אויסוועגן פון דער יידישער אומבאַהאַלפּנקייט. און אַט דאָס פאַרמירט ביי גלאַטשטיינען די יידיש-שפּראַכיסטישע אויבערדעק וועלכע ער ציט אַריבער, אין אַ נויטפאַל, איבערן קאַפּ און פאַרדעקט זיך זיינע אויגן. ס'איז אַ ספּעציפּישע כאַראַקטעריסטיק ביי אונדזערע נאַציאָנאַלע קינסטלער הן אין דער וואָרט-קונסט און הן אין דער פּלאַסטיק; שאַגאַל איז דער בעסטער ביישפּיל; ער סטיליזירט אַט דאָס וואָס ס'איז פאַר אים אומדערקלערבאַר און ער קען דאָס

ניט צוברענגען צום שכל אז ער זאל עס בכוח האָבן צו צעקייען; טוט ער זיך אַ כאַפּ פאַר דער סטיליסטישער קאַלדרע. פּונקט אַזוי האָבן מענדעלע, שלום עליכם, משה נאָדיר און בערגעלסאַן אַפילו, אַריבערגעצויגן פיל מאָל די סטיליסטישע קאַלדרע פון יידיש לשון און זיך פאַרדעקט די אויגן כדי צו זען די יידישע אומאויסוועגלעכע צרות אין אַלגעמיינ, און אַ מאָל האָבן זיי עס געטאַן כדי די יידישע אומשיינקייטן פאַטשן, קריטיקירן מיט פאַר-ביטערטע בייסעניש.

דעריבער, ווען מ'גראַבט זיך אַריין טיף אינעם בוך „שטראַלנדיקע יידן“, פאַראַנקערט מען זיך צוזאַמען מיט גלאַטשטיינען אינעם גערעכטן אָבער דערפאַר איז עס בפירוש אַן אומגענדלעך און אַן אומשיעורלעך טענה־מענה־ריידעריי מיט גאַט.

אַט אין אַזוינע פאַלן איז ער צו פיל אין דער רעטאַרישער סובלימאַציע און דערפאַר טאַקע דערגרייכט ער ניט, היפשע מאָל, צו דער פאַעטישער עקזאַלטאַציע; ער איז געוויס און לכל הדעות שטאַרק פאַרדבקהט מיטן ליכט פון די שטראַלנדיקע יידן און ער איז זיך ביז גאַר מתיחד מיט דער ליכטיקייט פונעם פאַלקס יידיש־שטראַלנדיקן לשון וואָס פאַר זיך גופא איז עס פאַרן קינסטלער די פאַטענציעלע אוצרות פון דער וואַרט־קונסט און דער קוואַל פון דורותדיקער חכמה און געלייטערטע פאַעזיע.

און גלאַטשטיין פאַרמשפּחהוועט אַט דאָס אַלץ אַ דאַנק זיין זיידע ענזלען.

ער פירט אונדז אַרויף אויף דער יידישער אַרענע וווּ וואַרט און געדאַנק פירן אַן מיט אַ ציקלאָנישער קראַפט דעם שטרייט פאַר יידישן לעבן — פאַר זיין קיום.

וואַרעם, אַז מען ענדיקט שוין אין „געהאַקטע ווונדן“ און אין אַ געבראַכענעם געמיט די „שטראַלנדיקע יידן“ ווערט מען ערשט קנאַפּ וואָס גענעזן, ווייל שטאַרקער און העפטיקער פון אַלע עלעמענטאַרע יסודות איז דער איינציקער קאַטעגאָרישער אמת, אַז מיט דער קונץ פון דער בלוטיקער יידישקייט וואָס קומט צו אונדז פון דער פאַשיסטיש־נאַציסטישער וועלט,

און מיר ווערן ביי גלאטשטיינען אזוי ספאנטאן באלעזן און אויס וועזן פון איר, — קען קיין שום פאָעט מיט איר טאלענט־פארלענדיקייט ניט קאָנקורירן — אַט אזוי האַרצלאַז איז די אַנטיסעמיטישע קונץ מיט איר פאַרבלוטיקן אונדזער יידישקייט.

II

דאָס בוך איז איינגעטיילט אין פינף אָפטיילן :

אָ געזאַנג וועל איד זינגען.

איבער מיין טרויעריקן דאָך.

אין אַ נאַכט פון ירידה.

מיין קינדס־קינדס פאַרגאַנגענהייט.

כ'טו דערמאָנען.

אין דעם ערשטן אָפטייל זענען פאַראַן דריי גרעסערע פּאָעמעס : „ווידער־שטאַנד אין געטאָ“, „ניט די מתים לויבן גאָט“, „אַל תדין“. ווידערשטאַנד איז אַ כראַניק וואָס ס'האַט געקענט געפינען ווערן אין אַ וואַלד, ווייל זי הייבט זיך אָן :

„מיר זענען געווען פאַרהונגערטע,

צעטראַמענע, פאַרשלאַפּטע יידן,

מיר האָבן ניט געוויינט, ניט געמאַכט קיין געוואַלדן

די ערד האָט אונדז שטיל געהאַלטן,

איצט זענען מיר שיינע שטאַלצע,

שטראַלנדיקע יידן“

און עס זאָגט זיך דאָרט אויפן זעלבן כראַניקאַרטיקן אופן ווייטער :

„פּלוצעם האָבן מיר געקראַנגן

אַ מוראדיקע און מעכטיקע שטים,

מיר האָבן געשריגן העכער און העכער,
 ס'איז פון אונדז אַלעמען געוואָרן —
 איין געמלעכער אַנאַנים".

אַט דאָ איז כדאי צו באַמערקן, אַז דער גראַם — מעכטיקע שטימ
 מיט געטלעכער אַנאַנים, זענען זיך טאַקע גרינג צוזאַמענגעפאַלן,
 דאָך גיט עס אונדז אַן אַנדייט, אַ רמו אויפן פסוק אין פרק: קול המון כקול
 שדי! און לאַמיר ניט דענקען אַז ס'איז ניט מער ווי אַ שטיקל פילפול;
 יעדער ייד וועט דאָ דערפילן אַז דאָס איז דער כוח פון דער דורותדיקער
 יידישער אַנונג, צו דערשפירן און אומבאַוויסטזיניק אַרויסשיפן אויף דער
 איבערפלאַך פון דעם אינטואיטיוון דענקען וואָס איז מסוגל זיך אַנצוקניפן
 אינעם יידישן אונטערבאַוויסטזיין, וואָרעם יידיש-טראַכטן אין אַן עת-צרה
 איז אויך דאָס גורלדיקע טראַכטן פון קדמונים.
 און הערט אַקאַרשט וואָס עס דערציילט זיך דאָרט ווייטער אין דער
 כראַניק, וואָס איז איבערגעשיקט געוואָרן דורך דער יידישער טעלעפאָטיע
 צום פּאָעט:

„די קליינע טאַטעלעך זענען געוואָרן
 וואַלדיקע כאַרן
 און מיר האָבן אַזוי געזונגען:
 מיר זענען דער וואַלד
 און דער וואַלד ברענט,
 און גאַט שפּאַצירט מיט אונדז
 אין ברענענדיקן וואַלד“.

ווי לאַנג דער יידישער גלות איז, אַט אַזוי לאַנג האָט אים גענומען אויף
 אַנצוזאַמלען פעסטונג-מאַטעריאַל אויף צו ווידערשטיין פאַרשיידענע פּור-
 עניות און אומקומדיקייטן פונעם יידישן געביין. עס האָט זיך געמוזט אויס-
 אַרבעטן אַ ספּעציפישער נצחון-געפיל קעגן שונא און אַזאָ מיין פּילאַזאַפישער
 וועלטקוק וואָס אין זיין מיאשדיקן סכּום טראַגט ער אין זיך דעם אַרסענאַל

פון נקמה וואָס האָט דעם אַלמעכטיקן כוח צו פאַרשאַרן אַפילו, ווי אַ נישטיק ביסל מיסט אין אַ ווינקל אַריין, דעם אומזיסטיק נישטיקן טויט גופא, וואָס ווערט אין זיין גאַנצער גרויל ווי אַ נעבעכל אין פאַרגלייך מיט דעם כסדר שטייגנדיקן פילאָזאָפישן וועלטקוק וואָס ווערט אַוועקגעשטעלט ווי אַ וועלט־דערקענטעניש פון דער ערד ביזקל הימל אַרויף — אַ פעסטונג־וואַנט, וואָס ס'איז גאַר ניטאָ דער ערדישער כוח, מיט דער אַטאָמישער באַמבע צוזאַמען, וואָס זאָל זי קענען צעשיסן:

„מיר האָבן גאַרניט געווונען.
דער וואַלד האָט אויסגעברענט.
אַבער אין געטלעכער פינצטערניש
שפּאַצירן מיר קליינע טאַטעלעך,
פאַרקרענקטע מאַמעלעך,
צו דער ערד געבויענע זיידעלעך
און געשטאַרבענע קינדער“:

און אינעם קלימאַקס דערגרייכט דער נצחון־געפיל צום העכסטן הויכ־פונקט פון נקמה־סאַטיספאַקציע און זיי זאָגן צו די לעבן־געבליבענע אַזוינס, וואָס סע קלינגט ווי דער נס פאַר אונדז, וואָס מיר קאַנען אים נאָר אַרויס־לייענען פון אַן אַלטער מגילה אַרויס:

„מיר האָבן געזען זייער כלום
און מיר זענען צופרידן.
מיר זענען שיינע, שטאַלצע,
שמראַלנדיקע יידן“.

געוויס איז עס דער פלאַם פון „אַפּפּוני דמים עד נפש“, אַבער ס'איז דער גורל־וועג, אויף וועלכן עס באַגלייטן אונדז פאַלקישע טענער פונעם מווי־קאַלישן מאַרש וואָס טראַגט אונטער די לויטערסטע נגינה פון אונדזער נאַציאָנאַלן אַשרי תמימי דרך — — — ס'איז אַ וועלט־דערקענטעניש; אַ ריין יידיש־מאַניסטישע, דערוואַרבן אויס נשמה־בענקשאַפט.

אין דער צווייטער לענגערער פּאָעמע „ניט די מתים לויבן גאָט“, איז אַ ווידערגעבורט פון מתן-תורה, ווייל עס זאָגט זיך ערגעץ אין אַ קבלה-ספרל אַט אַזאַ יידישער געדאַנק: און דער סוף פון דער וועלט, דער קץ וועט זיין ווי דער אָנהייב; מיט קולות וברקים וואָס סע וועט געבלאַזן ווערן אין גרויסע שופרות אַזוי, אַז קיניגרייכן וועלן צעפאַלן ווי שפּריי און פאַרטראַגן ווערן אין פאַרגעסנקייט. אַט אַזוי וועט זיין דער אַחרי-ת-הימים, פונקט ווי ביי מתן-תורה.

און די פּאָעמע הייבט זיך אָן אַזוי:

„די תורה האָבן מיר מקבל געווען ביים סיני,
און אין לובלין האָבן מיר זי אָפּגעגעבן“.

און אַט דאָ איז אויך דער נצחון אָפּילו קעגן דעם בורא העולם, וואָס האָט גע-קענט גאָר דערלאָזן ס'זאָל קומען צו אַזאַ אוממענטשלעכער פאַרטליקטקייט. און ס'איז דווקא ניטאַ קיין ברעקל כפירה אין די רייד; ווייל יידן וואָס שטייען ביי די פייערדיקע אָפּגרונטן פון אומקום זענען ניט קיין לייכטע אָפּיקורסים, גאָר ס'איז אַ מין אַנצוהערעניש אַז די השגחה פרטית קען זיך ניט און טאָר זיך אָפּנים ניט אַריינמישן אינעם מענטשנס באַשערטן גורל — ער, דער מענטש, וויל דאָך האָבן, אַזוי צו זאָגן, די בחירה, טאָ האַסטו דיר, בן אָדם, דיין בחירה!...

גאָר פונדעסטוועגן גיבן יידן אין לעצטן אָפּגיין פון די קאַנפּלי-גראַציעס אין די קאַנצענטראַציעס מיט גאָז-קאַמערן פון אויסווערן, ווען דאָס טראַכטן איז שוין ביים לעצטן פעדעמל פון אויס; אויס — לעבן; און אויס — טראַכטן; דאָס גאַנצע מאַרכגעטראַכט האָט זיך אויפגעלייט; האָט אַ פּסוק פאַרביימאַרשירט, אפשר דער שוין לעצט-אַטעמדיקער פּסוק:

„ניט די מתים לויבן גאָט,
די תורה איז געגעבן געוואָרן צום לעבן“.

און דאָס איז אַ בליצשטעכיקער הללויה-פּסוק וואָס שניידט זיך איין אינעם

הימל און בלייבט דארטן שטעקן ווי דאס געווערג פון אַ שטעקנדיקן ביסן ;
און זיי זאגן דאָס אַפילו ניט אין גאַטס לשון — תורה-לשון, נאָר אויף יידיש-
קודשדיקן מאַמע-לשון :

„און אזוי צוזאמען ווי מיר זענען אלע באַזאָמען
געשטאַנען ביי מתן-תורה
אזוי וואָר זענען מיר אלע געשמאַרבן אין לובלין“.

אַט אזוי דעמאָנסטרירט די יידישע געפאַלנקייט אין איר לעצטער ליק-
ווידאַציע, די גרויסע יידישע אַחריות פון אַחדות-האומה! דערפון וועט
עפעס מוזן אַרויסקומען. עס וועט מעגלעך, דער בליק אויף דער יידישער
גאַט-אידעע, געענדערט ווערן ביי די צוקונפטיקע דורות וואָס וועלן נאָך
האַבן אַ יידישן קיום, וואָרעם, מכל נגשות השכלתי וועט זאָגן ישראל,
וואָס וועט אַרויסקומען פון דער שארית הפליטה און אויך אויפגעשטעלט
ווערן (פון זיין פאַרטייליקטקייט צווישן די וואַלדיקע-גוואַלדיקע פעלקער)
צוריק צוזאָמען מיטן אייביקן קיום פון ציון תובב"א וואָס וועט געדייען
אין אַ וועלט אָן איבעריקע און אומזיסטיקע ווייען.

ווייל מענטש און גורל איז איינס ; מענטש מיינט — גורל. און גורל —
געשיכטע פון אַ פּאָלק.

און זיין גאַט איז אויך אזוי.

מיר ווייסן ווי אזוי מענטש טראַכט אין-גאַט-אַרײַן... טראַכט ביי
נאַרמאַלע צייטן און אין צייטן ווען פייערן וויקלען אַרום זיין גוף. אָבער
ווי אזוי טראַכט גאַט אינעם-מענטשן-אַרײַן ?

„נאַט טראַכט ניט ; איז קיין מענטשלעך טראַכטן געוויס ניט.
צי קען דען זיסקײט זיך גופא קוויקן מיט איר זיסזײן ?“

אָן אידעע קען ניט אידעישער ווערן פון אייגענער אידעישקייט.
זי מוז פאַרזײעט ווערן אין די פּאַלדן פון געהירן. אַזיסט איז זי גאַרניט.

און גאַרניט איז נאָך עפעס קעגן אַן אידעע וואָס איז אויסער מאַרד —
ניט אין די געהירן פון אַ מענטשן.

אַבער וואָס און ווי אזוי טראַכט אַ גאַנץ פּאָלק אין זיין שעת-הכּושר,
איידער זיין אונטערגאַנג? איידער דעם — אויס!
קיינער קען עס ניט משיג זיין.
אַוודאי ניט!

אַבער אין דער פּאַעזיע, טראַכט דער פּאַעט פאַר זיין פּאָלק.
און גלאַטשטיין טראַכט פאַרן פּאָלק, אַט יענעם פּאָלק וואָס האָט שוין
אַנגעוווירן דעם כּוח פון טראַכטן; און ער טראַכט אין דער הייך; מיט אַלע
זיינע כּוחות פון זיין שרייענדיקן טראַכטן — זיין שעפּערישע הויכקייט!
כּלל דענקט גלאַטשטיין אויפן קול.

ער איז אַ שטימונגספּולער הויכשטימיקער דענקעווודיקער פּאַעט.
זיינס אַ ליד איז פול מיט דער פּערפּעטועלער באַוועגונג פונעם ים. עס
הערט ניט אויף צו שיקן רק נייע כּוואַליעס צו אונדזער זאַמדיקן ברעג.
און שעהען לאַנג קען איך שטיין לעם ברעג פון ים. און שעהען
לאַנג קען זיך אין מיר אַרומבאַמבלען גלאַטשטיינס אַ פּראַזע פון אַ ליד,
צי גאַר אַ גאַנץ ליד זאָל זיך אין מיר וויגן, וויגן און וויגן:

„די נאַכט איז אייביק פאַר אַ טויט פּאָלק“.

דער פּאַעט פייניקט זיך מיט־אַט־דעם וועלן־וויסן און ער מאַרעט זיינע
געהירן בעתן קריכן אין די געהירן פון זיין פּאָלק. וואָרעם אַלץ ליגט דאָך
אין די געהירן וואָס האָבן אויסגעאַרבעט באַגריפן וועגן גוטס און שלעכטס;
און ער קומט צו שווימען צו אַט די פּאָלקס רעזערוואַרן וואָס ליגן אייב־
געמויערט און פּאַרמאַרכעוועט אין די פּאָלקס־געהירן, אין די מאַסאַווע
ידישע מוחות.

אין דער פּאַעמע „אַל תּדין“ רייכערן זיך די דורותדיקע ענטפּערס
און די פּאָלקישע פּשטן אין די געהירן פון אַ יחיד, זיי קרויזן זיך אינעם
דענקען פון אַן איינציק אויסדערוויילטן ייד, אַ פּאַעט; זיי זענען אזוינע

פאלקסקנויטן וואָס ווילן און האָבן אויך דעם גרויסן כוח אויפצוקאָפּטשען, מיט קאָפּ-גבורה, ליכטיקע ענטפערס. דער פּראָצעס איז אַ נגישותדיקע זינלעכע פּאַרצווייפּלטקייט וואָס דער פּאַעט טוט אַזוי יידיש-מלוכהדיק גע-וועלטיקן אין זיין טראַכטן אין-זיך און אינעם זיך פון זיין אָפּשטאַם. אַלץ ליגט ביי אים אויף דער מאַפע ווי אויף זיין אינטימער דלאַניע; מחמת די מאַוידדיקע וואָר שטייט פאַר אים הויל-און-בלויז ווי ער קעגן שפיגל פון לעבן און שווימט אין אים אַריין און ווערט פאַרלוירן אין זיין גלאַזיקער מיַדבר אַריין.

ביז ער ווערט פאַרוואַנדלט אַליין אין אַ רויכן-שפּראַך.

כ'ווייס ניט צי דיכטער זענען טאַקע ווי סטראַטעגיקער גענויגט אויסצורעכענען גענוי וווּ אַוועקצושטעלן אַ ליד נאָך אַ ליד, ביים צוזאַמענ-שטעלן אַ בוך? ס'דאַרף גראַד אַ געוויס ליד שטיין אַט-דאָ-אַ, ווייל ערגעץ אַנדערש וועט עס זיך פאַרלירן און וועט חלילה ניט האָבן דעם נייטיקן עפעקט. נאָר ביי גלאַטשטיינען איז דאָס קליינע ליד „רויך“ נאָך דער פּאַעמע „ניט די מתים לויבן גאַט“, אַוועקגעשטעלט פאַר דער פּאַעמע „אַל תדין“. אַזוי סדורדיק פּאַסיק אַריינגעדאַוונט ווי אַ תפילה פון שחרית איז פאַר אַ תפילה פון מוסף און אַנדערש קען עס שוין ניט זיין:

„דורכן קרעמאַטאַריע-קוימען,
קרויזט אַרויף אַ ייד צום עתיק יומין.
און ווי נאָר דער רויך פאַרשווינדט,
קנילן אַרויף זיין ווייב און קינד.

און אויבן אין די הימלישע הויכן,
וויינען, בענקען הייליקע רויכן.
נאָט, דאַרט וווּ דו ביסט דאָ,
דאַרטן זענען מיר אַלע אויך ניטאַ“.

אזוי צעווייטיקט האָט מיך אַמאָל פּראַנץ ווערפּלס בוך „פּערציק טעג אויפן מוסאדא“. נאָר דאָ פּאַרשווענקט מיך יידישער ווייטיק...

אַ, גורל, פּאַלקס-גורל, וואָס בלייבט שוין דעם יחיד צו זאָגן אַז דער קאַלעקטיוו איז דאָרט און דאָ ניטאָ? אָבער אזוי ווי דער פּאַעט איז דאָך אַ יחיד פון די יחידי סגולה, זאָגט ער זיין אייגענעם זאָג:
„מיר זענען קיינמאָל ניט געווען אין קיין אמתדיקן זיין“.

דער יידישער קאַלעקטיוו, ווי דער יידישער יחיד, איז ניט מער (ווי ס'איז ביז איצט באַוויזן געוואָרן), „אַ צערונגענע אילוזיע פון אַ לעגענדאַרישער העלדן-סטאַטיסטיק“, אזוי פייניקט זיך דער אויסדערוויילטער יחיד ווען ער בלייבט מיט זיך אליין און קוקט שטודירנדיק די מאַפע פון דער יידישער וואַר, ער זוכט דעם יידישן אמת אינעם וועלטלעכן אמת און ער ענטפערט זיך:

„איך, דער פאַרברענטער אמת,
בין די מיסטיק פון דיין פאַלק“.

עס וועקט זיך אין אים אַ שטים וואָס שרייט איבער זיין געביין אַריבער, און ביים סאַמע סוף פון שליסן דעם ערשטן טייל „אַ געזאָנג וועל איך זינגען“, פאַלט ער אַראָפּ צום כריפּ פון אַ צעשפּאַלטענער כלי; ער פאַרלירט דאָס זינגעוודיקע קול און ער טוט שוין כמעט ווי אַן אַלטער חזן אַריינזאָגן בלויז צו זיך אין באַרד אַריין:

„הער אויף מיט דייע אַויסגעחשבוּנטע פאַרדאַכטן,
ס'רעדט צו דיר דיין זעקסמיליאָניקער,
העלדישער, נאַציאָנאַלער פּחדן“.

און אַט אזוי פאַלט ער אַראָפּ מיט אַן אמתדיקן טעלעבענד, אַז ער פאַר-זינגט זיך שוין מיט אַן אויסגעדראָשן קופּלעטל, וואָס פאַסט פאַרן פאַרפאַס פון אַ בדחנישן שטייגער:

„אונדזערע שמחות זענען תעניתים,
אין אונדזערע שולן דאווענען מתים“.

נאָר, גאָט! שטרויכל מיר ניט קעגן דיין שר הנגינה, ווייל ס'איז דאָך מעגלעך אז נאָך אזוי פיל זאָגנדיקע תפילות און זמירות איז ער פאַרזאָגט געוואָרן און ס'האָט זיך צום עמוד צוגעכאַפט דאָס קול פון אַ מת — אַ פאַרצייטיקער משורר האָט זיך אויפגעוועקט מיט זיין אַלטן געזאַנג און פאַר אונדז געטאָן לאָזן הערן עפעס פון אַמאָל. און גלאַטשטיין האָט אים שוין געלאָזט דערענדיקן דווקא אין אונדזער צייטלעכקייט, אויפן אַלטן וויינענדיקן שטייגער פון אַמאָלצייטיקייט וואָס נאָך אַלעמען איז עס דאָך איצטיק־וואָר. און לכן, אזוי ווי גלאַטשטיינס האַרץ איז פאַרשטיינערט געוואָרן פון אַט־דעם אַלעם, אזוי אז ניט סע קען און ניט סע וויל פון זיך נאָכמער אַרויפ־שלאָגן אַלטע קוואַלן מיט טרערן, איז אים טאַקע סיי ווי סיי אַלץ איינס ווי אזוי דער עִלְבָּנו וועט זיך ענדיקן. בפרט אז איצט איז אים שוין גאָר קיין געזאַנג ניט ניהא...
דעריבער איז די לעצטע תפילה פון זיין ערשטער אָפטייל — עול.

„טאָ וואָס־זשע איז אים דאָ די נפקא מינה?
און ס'איז שוין קיינעם ניט קיין אונטערשייד“.

בפרט ווען ס'איז פאַר דער צווייטער טייל: אַ נאַכט פון ירידה.

די פּאַעמע בראַצלאָווער, איז די לענגסטע אין דער צווייטער אָפטיילונג. ס'איז אין איר פאַראַן אַ שפּאַר ביסל פון גרויסע פאַרנינען אָדער בעסער געזאַגט, פון צאַמען דעם גרויסן איך אין זיך, ס'איז אַט־די סאַרט מוסרשאַפט וואָס לייגט דעם אייגענעם איך אַרויף אויף דער וואַגשאַל פון זעלבסטקריטיק. און גלאַטשטיין ראַנגלט זיך שוין ניט דאָס ערשטע מאָל מיט אַזאַ (כ'וויל ניט זאָגן טעמע) נאָר דווקא מידה. זיך אַליין מוסרן איז ביי יידן זייער אַ גרויסע מדרגה און ניט יעדן ייד איז באַשערט צו

דערגרייכן אַט דעם שטאַפּל. ס'איז אַ פרומער מאַטיוו און אַ פּאָעט איז דאָך דער אמתער חסיד, דער עכטער פּראָפּונדניק.

גלאַטשטיין וויל דערשטיקן אין זיך דעם גאוונהניק וואָס לויערט אין אים פונקט ווי אין יעדערן פון אונדז.

אויף דעם דאָזיקן מאַטיוו-לייטער וויל זיך גלאַטשטיין ניט איינמאַל אַרויפקלעטערן און פון דאָרטן אַליין זען אין-זיך-אַריין, און משמעות אין דער גאַנצער וועלט אַריין — זיך-אַריינזען.

פון אַלע זיינע בראַצלאָוער מאַטיוו, איז אַט דער בראַצלאָוער, אין אַ נאַכט פון ירידה, דער דערגרייכסטער און זיין גאַענסטער צו זיין זיך - איך-שוועל. אויך אין זיין יאָסל לאַקש האָט ער אָנגעהויכט מיט אַט-דיאַ עניוודדיקע געדאַנקען פון דער זעלבסטקריטיק. דאָס ליד נומער 3 פון דער איצטיקער בראַצלאָוער פּאָעמע איז טאַקע אַ מין איבערחזרונג פון אַ פאַר פּסוקים פּונעם „כעלעמער נאַר“, וואָס טאַדלט זיך אויך מיט נעם-לעכע מוסר-גאַפּעלעך. דאָס באַווייזט אַז גלאַטשטיינען לאָזט אַט דער געדאַנק אָפּנים ניט צו רו, און ער שטייט פאַר דעם דאָזיקן מאַטיוו ווי פאַר אַ וואַנט. ער, ווי לייוויק, פירן גרויסע מלחמות מיט זייער איך און רק עס דאַכט זיך זיי נאַר אויס אַז דער יצירהרעדיקער און גאַוהדיקער גוף איז דער אבן-נגף פאַר וועמען די מענטשלעכע פּשטות ווערט גענזיקט און זיי (לייוויק און גלאַטשטיין) ווערן באַהערשט פון אַ מין פרומער איינ-בילדעניש, אַז ווען ניט די מאַמענטן פון גאווה וואַלטן זיי נאַכמער דער-גרייכט, נאַכמער פון דער שעפּערישקייט אַרויסגעצויגן לויטערקייט.

און די שעפּערישקייט ליגט דאָך טיף אינעם גוף פאַרבאָרגן, אין

זיין זיך!

דאַרף מען זיך משמעות אַ פייניק טאָן.

טוט עס לייוויק אויף דעם נזירותדיקן יידישן אופן: ער שלאָגט זיך

מלקות מיטן קאַנטשיק פּונעם פּאָעטישן געוויסנמאַטער אין טרעב-לינקע בין איך ניט געווען. דאָס איז לייוויקס גרעסטער גע-וויסנס-ביוזן, ווי איינער פון די יחידים-סגולה.

און גלאטשטיין?

ער רעדט צו זיך אמתע מוסר־רייד נאָר אַלץ לשם דיכטערישן באַלאַנס, ער מושטירט דעם זינדיקן גוף מחמת ס'איז אים ניט גענוג דער שוויילטאָג. די „וואַנט“ רוקט זיך אָפּ אויף עטלעכע מייל און ער איז דאָ בייגעקומען זיין א יך אינעם לעצטן פרווון פון זיין בראַצלאָוער מאָטיוו, דאָ איז פאַראַן אַ מטמון מיט חכמה, און ווייטע און נאָענטע און זייטיקע און קרייצינדיקע זינגזאָגנדיקע גראַמען וואָס בייטשן אַרום די וואַלקנדיקע עצבות זיינע, ווי ווייטע בליצן נאָך אַ שלאַקסרעגן; עס ווערט אים אַ ביסעלע אויפגעלויכטן די נאָכט אַרום זיין א יך, און ער שלאָגט, ווי משה דעם שטיין, די פינצטערקייט פון זיך אַרויס:

„איכעלע, וויש זיך אָפּ דאָס נעזעלע,
זיי ניט פאַרויסן ביי זיכעלע“.

איר זייט אַ מבין אויף די געגראַמטע פערזן? ווי אַ שטעקן מיט צוויי עקן. און אויב ס'איז אַ געזעץ אַז אַ שטעקן קען קיין דריי עקן ניט האָבן, באַווייזט גלאַטשטיין ווי אַזוי עס גראַמען זיך ביי אים שורות אין דריי עקן... ער באַשאַפט עס אַזוי מאַגיש, אָן האַרעוואַניע, אַז אַפילו דעם מאַעסטראַ לעיעלעס איז עס אַ חידוש, און ער טוט י. ג. טשאַלענדזשן אַז ער זאָל זיך גאָר פאַרמעסטן צו אויפבויען אַ סאָנעטן־קראַנץ; ער, לעיעלעס, וואַלט עס זיך געוונטשן צו דערלעבן זוכה זיין צו זען פון גלאַטשטיינען. נאָר י. ג. וועט זיך ניט לאָזן אַריינכאַפן אין פאַסטקע, ער איז צו קלוג צו גיין אויף אַ געוועט־געבוי, ניט אויף אַ לעיעליסטישער און ניט — סטעכאַנאָוויטשער... ס'איז אמת אַז ער מייטרעוועט ניט מיט אַזא טעכנישער כוונה דעם געוויגענעם פערז ווי דער מעטרישער לעיעלעס, ער האָט כמעט גאַרניט פון דעם מין געשלידער; ער וויל גאָר ניט זיין אַט דער באַרופענער. אָבער דערפאַר, ווי דער אינטעלעקטועלער טראַכטמייסער, האָט ער צו זיך קיין גלייכן ניט. ער איז דער קינעטישער וואַרטקינסטלער סיי אין פערז און סיי אין פראַזע — דער יידיש־טראַכטער און דער יידיש־זינגער.

פונדעסטוועגן האָט ער גאָר גרויסע טענות צו זיך, גיכער ווי די קריטיק. פאַרקערט, די קריטיק וועט שוין ביי אים איצט דווקא פאַרזען און פאַרשווייגן זיינע שוואַכקייטן און חסרונות, אָבער ניט ער: ער אַליין שינדט פון זיך די הויט, רייסט פון זיך אַ פאַלע — לייטערט זיך אַלץ מער-מערער פון חסרונות:

„ס'פרעסט מיך אויף אַ פאַרדראַם,
ווייל איך האָב געגלויבט אין שטומען אות,
כ'האָב מצרף געווען וואָרט מיט קלאַנג,
און געמיינט אַז ס'איז געזאַנג,
געריסן פון זיך פאַס נאָך פאַס,
און געמיינט ס'איז דיין פאַרלאַנג.
געשריגן צו דיר: גיב!“

נאָר איצט אין נאַכטיקער שעה פון ירידה, און ס'איז אים נאָך צען מאָל ערגער, ווייל זי פאַלט זיך צוזאַמען מיט דער נאַכטיקער שעה פון וועלט-ירידה, וויל ער גאָר צוריקגיין צום אָנהייב, צו בראשית:

„ניין, כ'וויל היינט זיין לייב,
כ'וויל דערהערן דאָס קול פון ליים.
כ'וויל צוריק לערנען אַלף-בית און טראַף
און כאַפן צוריק דעם קרעכץ פון באַשאַף.“

ווי וויל ס'איז צו אים באַוויסט — באַשאַף; ער פאַרגעסט אַפילו ניט דעם קרעכץ וואָס סע קומט מיט מיט אים און דאָך איז ער קאַפּאַבל צו גיין צוריק צום אָנהייב, אַבי נאָך אַ מאָל אויפצוכאַפן דעם קרעכץ פון באַשאַף און זיך מתיחד זיין מיטן אייביקן באַשעפער וואָס געבערט די ווונדערלעכע אייביקייט אין וועלכער דער בראַצלאַווער וויל בלויז זיין אין איר:

„אַ פראַסטער, זמאַסטער מענמש“.

וואָס מיר זאָלן ניט זיין פון באַרוף אויס, דאַרפן מיר אָבער פריער
פון אַלץ פאַר פריער זיין — מענטש.

„אַניט וועט שטענדיק וואַלדיקן די נאַכט“.

און ניט בלויז פאַרן יחיד — פאַר דער גאַרער וועלט וועט שטענדיק
וואַלדיקן די נאַכט, פאַר די אַלע וואָס לעבן אין איר.

אין זיינע נאַכט־לידער ווערט פאַר אונדז מגלה אַ נסתרות וואָס פאַר־
כאַפט דעם יידישן אַטעם און עס ראַטשען זיך אויס די אויגן ווי פאַר אַ
לויפנדיקער פילמע וואָס טראַגט אויף זיך קעגן אונדז די שוידערלעכסטע
בילדער :

„פרעמדע אויגן זעען ניט,

ווי אין מיין קליינעם חדר עפנט זיך אַ טיר,

און צווישן קברים הייבט זיך אַן מיין נאַכטיק שפּאַציר“.

די וואַנט פון רו און דער פּאַלג ווערט אַזוי גרינג צעשמעטערט און
ער, דער פּאַעט, דער יחוס עצמו, זיצט וויז־אוי אונדזער יידישן אומקום, ער
זיצט נעבן דעם וויינענדיקסטן נביא פונעם עלטסטן חורבן אָן, וואָס סע
איז שוין געוואָרן נאַציאָנאַלע מעשה, דער קוואַל פון פּאַלקסלעגענדעס —
קידוש־השמיקער עפּאַס.

און ווי וויל איז צו אונדז וואָס גלאַטשטיין מאַלט ניט דעם קאַשמאַר
פונעם יידישן פּאַנאַנדערפּאַל בלויז, כאַטש ער גייט דורך דעם גאַנצן יסורים־
ווירואַר :

„אַבלים, יסורים־אַרמייער.

מיר גייען, מיר גייען —

טרויער־מאַקאַבייער.

מיר גייען איבער דער וועלט כפרהסיא,

מיר פירן אונדזער גרויסע לוויה־פּראַצעסיע“.

בפרהסיא און פראצעסיע איז דאָ ניט בלויז דער כוח פון
א נייעם גראַם דווקא; ניין! ס'איז דער כוח פון דער אַלטער יידישער מאַ-
ראַלישער בושע: טרייפּעס טאָר אַ ייד נישט עסן בפרהסיא! און הרגעט איר
אונדז אויס הפקרדיק און — בפרהסיא! מאַכן מיר אויך דעריבער אונדזער
לוויה-פראַצעסיע — בפרהסיא!

מיר שלאָגן זיי מיט אונדזער עטיק אַן עטישן געשלעג!
וילן די גוים ניט ליידן! זיי האַלטן דאָך אויך עפעס פון די צען
געבאָט מיטן לאַ תרצח אין דער מיט...
יא.

אין דער סאַמע מיט פון זייער שטענדיקן העראַזשן נצח-המלחמה!
און מיר פייניקן זיי נעבעך מיט זייער באַק-פאַר-באַק געפילן.
מיר האָבן איצט צייט; די גאַנצע צייט פון דער אייביקייט;

„אַבער לוויות ציען זיך געלאָסן.
מיר גייען פאַמעלעך און פאַרוואַנגלען די גאַסן“.

און טאַקע, פאַרוואַס טוען מיר עס אַזוי „אַכזריותדיק“ צו די מילאַסערדנע
גוים נעבעך... איז עס דערפאַר ווייל מיר זענען יידן:

„מיר זענען די געדענקערס,
מיר קומען דערמאַנען,
מיר פירן, מיר פירן מיליאָנען.
צו דער לעצטער לוויה איז נאָך ווייט.
מיר האָבן צייט, מיר האָבן צייט“.

מיר, די מנחם מענדלס, די שטענדיקע אַרומשמייערס, די גלות לויפנדיקע
אַרומיאַגערס פון איבערן גאַנצן קיילעך, בלייבן אין די לוויות אונדזערע
אַלייניק און די גאַנצע צייט איז אונדז דאָן ווייניק אויף צו באַוויינען אונדזער
שטענדיקן יידישן אומקום:

„מיר האָבן ניט קיין געהיימען ריטואַל“.

אזוי שטעכט גלאטשטיין מיט זיין אבילותדיקער פען די שונאים
אין די אויגן אריין, די אומברענגערס און פארטיליקערס פון אונדזער
יידישן געביין :

„אויב עמעץ וועט פרעגן,
זאג, דערצייל אים :
מיר זענען א סעקמע, א סעקמע אבלים.
מיר מוזן אפגעבן כבוד דעם גאנצן טויט,
ביז דאס לעבן אליין וועט ווערן דערהויבן“.

און כאַטש גלאטשטיין ווייסט געוויס פונעם יידישן שפרוך : אז אויף
יעדער צדיק זענען דא טויזנטער רשעים און אויף יעדן תלמיד־חכם —
טויזנטער עם הארצים, פונדעסטוועגן גלייבט ער נאך אלץ אינעם געוויסן
פון די טויזנטער וואָס שטייען פון דער זייט צדק און פון דער זייט —
חכמה, און ער זינגט צו דער גארער וועלט אונדזער אַני מאַמין בביאת
המשיח !

„מיר גלויבן,
ס'מוז אויסגעיאַמערט ווערן
דער לעצטער געקלאַג,
און דעמאָלט וועט ערשט קומען נאַכט,
און ס'וועט קומען טאָג —
דער ערשטער טאָג“.

אַט אַזוי־אַ שטראַלט אַרויס פון זיין ירידה־נאַכט גלאטשטיין, כדי
צו באַגעגענען די שטראַלן פון דעם אויסגעחלומטן ערשטן טאָג, ער
גייט צוזאַמען מיט זיינע שטראַלנדיקע יידן אויף דער זיכערדיקער בריק —
אונדזער שטראַלנדיק יידיש לשון און לשון־גלאטשטיין שטראַלנדיק.

III

די מערסטע דיכטער אונדזערע זענען אוניווערסאל. נאָר אַ סך פאַר-
 בלייבן אין זייער אוניווערסאַלקייט ניט-יידישדיק; זיי קומען ניט-יידישדיק
 צוריק. אַנדערש איז עס מיט י. ג. ער נעמט דעם גאַנצן אוניווערסאַלזום
 און טוט אים אַ דריי איבער אויף דער יידישער זייט; ער נייט אים אַריין
 אַ יידישע פּאַלע. ער פאַרשמעלצט די אוניווערסאַלקייט אין זיין יידישקייט
 און ניט ווי אַנדערע — זייער יידישקייט אין דעם אוניווערסאַלן. רינט עס
 אויס ביי זיי און עס ווערט אַ טוכלע איי.

יענע פאַרלירן און ער געווינט צוויי מאָל.
 קינסטלעריש און נאַציאָנאַל.

און זיין מזל-ברכה איז נאָר דערפאַר וואָס ער האַלט אין איין אויפאַקערן
 און אויפפלאַקערן דאָס יידישע וואָרט און פאַרט עס מיט פאַרשיידענע
 יונגשאַפטיקע און אייגנשאַפטיקע ווערטער וואָס בליען ביי אים אויף פון
 זיין אייגענעם פאַרזיי; ער באַשאַפט כלערליי רעדנסאַרטן און דיאַלעקט-
 קאַמבינאַציעס ביז עס געלינגט אים סע זאָל אַרויסוואַקסן די אידיאַמאַטיש-
 יידישע שפּראַך-פירות וואָס פאַרשמעקן מיט זייערע ריחות די פריערדיקע
 און זייער טעם איז דערקוויקנדיקער ווי אַט דער פון דער ביז איצטיקער —
 דער כלאָם פון יידישן וואָרטאַל לאַזט זיך גערן כראַמשקען אונטער די ציין
 פון זיין פען.

זיין שאַפן ווערט פעטיק און זעטיק און מאַגנעטיק מיט יעדן ליד
 זיינעם, מיט יעדן אַפּשריפט זיינעם.

נאָך איינער, א. לוצקי, איז אַ מזל ברכהניק אין דעם פרט וואָס
 גילט. און אַפט טראַכט זיך מיר, פאַרוואָס האָט דער גורל אונדז אַפּגעטאַן
 אַט דעם פאַסקודנעם קניפל פון ניט זיין אַ פּאַלק מיט פעלקער גלייך בנוגע
 אונדזער קולטור-ווירטשאַפט. איך שטעל זיך פאַר ניט איינמאַל אַט אַזאַ
 חלום (אַ זאך וואָס קען זיין וואָר דאַרף אַ יידישער פּאַעט פון דעם חלומען)
 אַז... די יידישע מלוכה האָט סובסידירט אַ גרויסע סומע צו אַ געוויסער

קאטעדראל פון א יידישן אוניווערזיטעט, און מ'זאל צוזאמענשטעלן און באַ-שאַפן אַ קאָמפּלעטן יידישן ווערטערבוך און צו די אלע לינגוויסטן, שפּראַך-כּיסטן, וואַרטאליסטן, האָט מען נאָך צוגעזעצט גלאַטשטיינען און לוצקיין.

אָודאי זע איך אָט דעם ווערטערבוך (ווען נאָר איך נעם דעם „האַרקאַווי“ אין האַנט אַריין) און ער ליגט אומזעעוודיק אינעם דיקציאָנאַר-פּאַרמאַט אויף מיין שרייבטיש און איך שמייכל; איך עפּן אים אויף און בלעטער אים פיל מאל אין טאָג; נישטער אין אים און באַוועג זיך אין אים וויגנדיק אויפן גאַנצן וואַרטאַליזם, וואַרט-אוצר, ווי אויף אַ פעלד מיט וואַקסנדיקן האַפּן. איך פיל אָן פעסער מיט זיי און זיי צעיוורן זיך און גייען אויף און אַריבער; איך צאַפּ, צאַפּ פון מיינע פעסער; איך פיל-אָן מיליאָנען יידישע טינטערלעך; איך ווער דער מאַגנאַט פון מאַטל פייסי דעם חזנס טינט... דערצו בין איך נאָך ביים פאָך אָן איינבינדער, גיט מיין פּאַנטאַזיע אַ צעפּלאַטער און עס קומט פון איר אַרויס אַ פּלאַנטאַציע וואָס באַשאַפט מיליאָנען יידישע ווערטער-ביכער פאַר כלערליי טיפּן שולן, אַקאַדעמישע אויסגאַבעס, אַ פּאַלקס-אויסגאַבע און אַ... אינזיכטישע...

דערוויילע מאַלן זיך נאָר די מילן ביי אונדו.

ס'וועט קומען די צייט און מ'וועט אַנשיטן פולע זעק און בעקערס וועלן באַקן ברויט, און דאָס יידישע פּאַלק וועט עס עסן אויף ביידע באַקן, דאָס רעדנדיקע ברויט, און זייערע באַקן וועלן ביי זיי ווערן רויט — און ניט פון בושע זרגונות — פונעם עסן טאַג-טעגלעך דעם זעטיקן יידישן ברויט, און ניט חס ושלום לאַ עליכמדיק, נאָר — לחמדיק!
אָט אַזוי וועט גיין דאָס יידישע פּאַלקסלידל, ווי ס'איז מיט אונדו געגאַנגען, פאַר דורות לאַנג מיטגעגאַנגען: לחם — איז ברויט — — —

„א, גאַט פון מיין אומה און לשון!

פאַרוואָס קענען מיר ניט זיין קיין גאַנץ פּאַלק?

מיר זענען דאָך רייכער פון אַ סך אַנדערע פעלקער!

מיר ריידן דאך שוין פון הונדערטער יארן צוויי הייליקע
שפראכן אינאיינעם...
מיר וועלן נאך לאנג עסן אונדזער לחם-הפנים — יידיש-חידוש".

איבער מיין טרויעריקן דאָך, איז גלאַטשטייגס דריטער אָפטייל
ווי ער טוט זיך אַ צעשיף אַזוי יידישדיק קינסטלעריש מיט וואָרט און
געדאַנק און פּאָעטישער טענה וואָס איז אַ פּילואָגיק פּיינע, און איז דעם
פּאָלק ישראלס ווי זיינע, לויט אַלע ירושהדיקע סימנים די יידישדיקע. סיי
דער אופן פון מצרף זיין די קונסט פון וואָרט מיט דער קונסט פון יידישקייט-
טראַכטן און-קלערן און סיי אין דער פּאָעטישער אַרגאַניסטיק, דערצו נאָך
איז ער דער גרויסער מאַדים אויף צו געבן ספּעציפּיש יידיש-שרייבערישן
באַשאַף וואָס סע איז לגמרי גאַלע און ריינע יידישע אויפפאַסונג. קיין שום
פּאָעט פּאַרמאַנט ניט אַט די מעלה פון זיך קענען אַריינטאַטשען אינעם
יידישן כרייז אַריין פונעם גאַליקן לעבן, ווי גלאַטשטיין. בעת
שלום עליכם פּאַרמאַנט דעם גאַלגאַן-הומאַר און דעם לודיקרעזן גע-
לעכטער, פּאַרמאַנט גלאַטשטיין דעם צעפּאַטלטן גראַם-געלעכטער און דעם
פלעפּער-פּלאַפּליקן זשעסט פון אַריינזאָגן פּיצניקע געדאַנק-בריליאַנטעלעך
אַרום דעם גרויסן בריליאַנטענעם פּאָלקס-געדאַנק, פּאָלקס-באַשאַף און
פּאָלקס-השגה.

און ער קען זיך אַריינגעדאַנקעווען אין דער יידישער געדאַנקענוועלט
און בלייבן דאָרט דער געוועלטיקער און דער גאַנצער ייד וואָס אים פעלט
גאַרניט.

גלאַטשטיין זאָגט ערגעץ:

„דאָס איז די אַלכעמיע פון געצאַמטער שרעק“.

און איך וועל צוגעבן אַז גלאַטשטיין איז די אַלכעמיע פון דעם
צימצומדיקן געצאַמטן זאָג. מיר גייט דאָ קנאַפּ אַן זיינע צעכראַסטעטע
פּובליציסטישע פּאָלעס וואָס האַלטן אונטער זיין צימצומדיקן קינסטלעריש-

קלוגן זאג. ווייל אַ יידישער דיכטער מעסט פריער דאָס וואָרט און ניט די שורה, די מעטריק, ווי די גוישע דיכטער טוען. דער אָמר, אָמר, אָמר רבי אלעזר! רבי עקיבא! רבי חנניה איז אונדז וויכטיק. דאָס וואָרט איז באַגרענעצט אין זיין אויסמעסט; דער זאָג — איז אומענדלעך — אין־סופיק.

מ'דאַרף בלויז אַ ליען טאָן זיינע פיר לידער וויין פון לידער־ביכער וואָס איך האָב געליינט מיט יאָרן צוריק און דאָס דערזען. דאָ קען מען איבער יעדער פּערז אויפבויען טורעמלעך מיט געדאַנקען ווייל עס שפּילן דאָ וועקזייגערס און שפּילקעסטלעך מיט חריפותדיקע שפרונזשינקעלעך וואָס ציען פאַרשיידענע רעדעלעך און אַזוינע האַטשיקלעך מיט רערעלעך וואָס זענען אַזוי קונציק קאָמבינירט און געמייסטערט מיט חכמהדיקע פאַרטלעך, אַז זיי קענען אי אויסשלאָגן די יידישע שעה און אי אַנווייזן דאָס יידישע וועטער... בכלל זעט מען דאָרט אַלע וועלטס־וונדער!

אַ ייד זעט יעדער זאָך דורך זיינע יידישע אויגן.

גלאַטשטיין, לאָזט דורכגיין יעדע זאָך דורך זיין יידישן געדאַנק און זי ווערט שוין געיידישט.

פונקט אַזוי איז ער אויך אין זיין פּראָזע. ביי אים טיילט זיך קנאַפּ אָפּ דער פּאַעטישער, דער שעפּערישער געמיט סיי ביים שרייבן פּראָזע, סיי פּאַעזיע.

„ער איז פריער פאַר אַלץ דער הווה.
דאָס יידישע אויג — די יידישע לענז“.

ער באַזיצט אַזוינע געדאַנקען־פורעמלעך וואָס ער קען מיט זיי מאַכן וואָס ער וויל אין זיין פורעמען: ליריק, נאָוועליסטיק, ראַמאַנטיק, פּוב־ליציסטיק, זשורנאַליסטיק, פעליעטאַניסטיק — די יידישע שרייביסטיק איז אַ דאַנק אים אין אונדזער צייט אַ ביסל פאַרזיסטיק און באַוועגט זיך וואָר־טיסטיק געשווינד כדי ניט בלייבן חלילה — לויט ביידע טייטשן — פאַרמיסטיקט.

אוי, ליבער ברודער יעקב, ס'איז גוט און וויל צו האָבן אַ בראַצ־
לאַווער, ס'איז אָבער אויך וויל צו זיין אַ בראַצלאַווערס חסיד.
ס'איז אַ גרויסע זכיה וואָס יידישע שרייבער קענען נאָך, אין אַט אַזאַ
מין ליטעראַרישער ענגשאַפט ווי ביי אונדז איז, צו ריידן אַט אַזוי אינטים
איינער צום צווייטן, אַז סע דערמאָנט אַזש אין יענע ביבלישע צייטן ווען
גאָט האָט גערעדט צו די אַבות ווי מענטש צו מענטש.
לערנען מיר דאָך פונעם בראַצלאַווער טאַקע :

„מענטש צו מענטש — דער העכסטער שטאַפל!
און צוגלייך — דער ערשטער.“

און טאַקע וויל איך זע אַזוי פיל מענטשלעכקייט, יידישע מענטש־
לעכקייט, האָב איך דעם גרויסן מוט צו האַרעווען אויף דער שרייבערישער
זייט פון —

שרייבער צו שרייבער.

און אַט דאָס זאָל מיר — אויך פאַרעכנט ווערן ווי אַן אַרויפפירנ־
דיקער שטאַפל.

און פירן זאָל עס פירן געוויס און אַוודאי — צו תכלית!
איך האָב זיך אַ סך מאָל ניט געקענט באַהערשן און פאַרלאָפן דעם
וועג; איך בין ניט געגאַנגען אין מיינע באַמערקונגען אין אַ כסדרדיקן
גראַדן לייענען ווי דאָס בוך איז איינגעטיילט, נאָר איך בין געשפרונגען
פון דעם ליד צו אַ צווייט ליד, פון דער פאַעמע צו אַ צווייטער און צו
אַ דריטער און גאָר צוריקוועגס, צום סאַמע אָנהייב; דאָס איז דערפאַר וויל
די יידישע סליוזשן פון אימפרעסיעס האָבן ביי מיר אַ שפאַר געטאַן און
ס'איז געלאָפן איין אָפגוס אינעם אַנדערן אַז אויך דער עצם תוך פון מיין
געדאַנק איז (אַ וועק) אין אַ דיפיוזיע.

איצטער־אַ, נאָך אַ ביסעלע זיך אָפקילן, איז גרינג זיך אַרויפכאַפן
אויף אַ קילן געדאַנק און אים אויך אַ צעוואַרעם טאַן.

„און אפשר איז ער גאר א הייסער געדאנק?
אלנפאלס, היים וועט מען אים שוין מאכן.
א יידישער געדאנק איז א גרויסער אנהייצער.“

מיר זעען אט-דאָ אַ באַשיינפערלעך ווי יידישע געדאַנקלעכקייט איז וואָס-
קולאר :

גלאטשטיין האָט כמעט אונדזער גאַנצע חורבן-דראַמע אַרומגעכאַפט
און איר פאַרפיקסירט דורך זיין נשמהדיקער טעלעוויזיע פון זיין געדאַנק ;
דורך אים זענען לחלוטין דורכגעגאַנגען אַלע געדאַנקלעכע גרוילן וואָס אַ
ייד האָט געקענט אין זיין מוח לאָזן געוועלטיקן בעת זיין פאַרלאַרנקייט.
גלאטשטיין האָט באַוווּזן ווי אַזוי ער גופא איז געלעגן אויף זיין אייגענער
מאַטער-באַנק און געטראַכט די אימהדיקסטע און יסורימדיקסטע טראַכ-
טעכצן ; ער האָט זיי אַריינגעטראַכט אין-זיך-אַריין און נאָך דעם זיי
שטאַרק אַריינגעטראַכטעוועט אין יידישן לייב אַריין, אין אונדזער נאַציאָנאַל-
לער קולטור אַריין וואָס איז גאַלע מאַרד, געהירן ; ער האָט זיי ווי מיט
דראַטוועס פאַרקעמפּעוועט עד סוף כל הדורות אין אַ פּערזנדיקן יידיש-
וואָס וועט פּונקט אַזוי טייער געהאַלטן ווערן ווי דער מחזור.

אין „כ'דאָון אַ יידיש בלאַט אין סאַבוויי“, איז פאַרפיקסירט דער נייער
גלות-אַמעריקע. און י. ג. גיט אונדז די כלי-זין ווי אַזוי אין אַ נויט פאַל
זיך אַרויסראַטעווען פון אַ גויס מחשבות וואָס שטעכן דורך אַנטיסעמיטיש
דאָס יידישע לייב. ער וויקלט פּונאַנדער די שטאַטלעכקייט-רעכט, עטיק,
מענטשלעכקייט און געטלעכקייט, זיי ברייען אַרויס ביי אים די אַלטע יידיש-
דיקע גאַט-יחוסדיקייט :

„מיין גאַט פון אַברהם, יצחק ויעקב,
ער איז דער גאַט פון מיין פאַלק.
מיט הייליקן צאַרן קען ער זיך
פלוצטאַלכן געבן אַ צינד אָן.
און פאַרברענען גאַנצע זעקס מיליאָן.“

זיין שטרעף אליין איז גרויסגעמלעך,
אָקעגן אים איז דיין פאַרגעביקער גאַט
ניט מער ווי תּרפים".

און ער גיט עס דעם וואַזשנעם חוּק־אַפּ פּונעם געזיכערטן גויס מזל
וואָס גייט צוזאַמען מיט חוצפה, אז סע כאַפּט אַזש אָן, ביים לייענען בלויז,
אַ וויצלדיקער בייזער רחמנות אויפן דאָברע מזל פּונעם גויס מערכה...
דער ייד איז צען מאָל פיל געשטאַרקטער דורך גלאַטשטיינס פּילפּולדיקן
פאַרחוּזקן דעם „אינטערנאַציאָנאַלן גוי מיט דעם זיכערן פאַספּאַרט". אונדזער
גאַנץ יידיש־קיומדיקע פאַרצווייפלטע פּראָבלעם גיט ער דערווייל בינו
לבינו אַ טראַגאָם פאַרן גוי אין די אויגן און עס פאַלט אָן אַ ציטערניש
פּון דער הוילער יידישער נאַקעטקייט אויף דעם געזונטן גוי, אַז דער פּאַעט
אַליין טוט זיך אַ דערשרעק פאַר אַט אַזאַ מינ־אַ יידישע טועכץ צום נעבעכ־
דיקן רייכן יתומל־גוי און ער שפּרעכט אים אָפּ מיט איינע פּון די באַרימטע
גלאַטשטיינס סאַטירישע עין־הרעס:

„פו, פּו, קיין עין־הרע,
זאַלסט מיר האַבן צו זעט,
חזיר און אייער,
באַשירעמט זאַלסטו מיר זיין פּון יעדער צרה.
ווייל אויף דייןע ריזיקע פּלייצעס
קענסטו נעבעך ניט פאַרטראַגן קיין שטרויעלע שלעכטס".

און ער רעכנט אים אויס אַ פיינעם צעטל ווי אַזוי ס'זאַל אים זיין גוט און
מיט וואָס

„ווייל מאַמער עפעס —
ווער איך דאַס כּפּרה־הינדל".

און ער פאַרזיכערט אים:

„כ'לייען ניט, ליבער גוי,
 דאָס דאוון איך אזוי.
 כ'זאָג תפילות, קינות.
 אין מיטן דעם טומל, דעם סאַבוויי-האַרמידער,
 כ'דאוון די יידישע נייעסן,
 כ'קלאָג זיי“.

און ווען דער גוי ווערט אָבער אַלץ ניט באַרואיקט, ווערט דער פּאָעט פול מיט אינטעלעקטועלן דינאַמיט, זיין וויכוח מיטן גוי אויג-אויף-אויג איבער אַ יידיש בלאַט. האָט אין אים דערוועקט אַן אַטאַמישע קראַפט מיט גערעכטע ראיות, נאָר אין סאַמע מיט פון די פליסיקע אַרגומענטן, כאַפט ער זיך, אַז דאָס האַלט ער גאָר אין איין פאַרן קיין — אַמעריקע! די פרייע אַמעריקע! און ער איז נאָך ניט אַנגעקומען צו איר, דער פרייער אַמעריקע!

און עס פאַרטשעפען זיך געדאַנקען אין געדאַנקען ביי אים ווי הערנער ביי אַ הירש ווען ער לויפט פון יעגערס קויל אין געדיכטן וואַלד אַליין; און די געדאַנקען אַליין זענען ביי אים געוואָרן מיט צווייגן און מיט הערנער און עס שווינדלט זיך ביי אים אַלץ מיט דער שנעלקייט פון דער סאַבוויי:

„דורך די פינצטערע און שווינדלדיקע פענצטער
 (פון סאַבוויי מ. ד.)

וואַרפט מען מיר אַריין בריוו פון טאַטע-מאַמע:
 ליבער זון, האָב גאָט אין האַרצן,
 ווי לאַנג איז דער שיעור צו פאַרן קיין אַמעריקע?“

דער וויי פון זיין איין אַמעריקע און וועלן האָבן די יידישע היים אין איר האָט ראַוויטשן דעם וועלט-נע-ונדניק ניט פאַרכאַפט אין קיין קלעם-פּראַבלעם ווי ער האָט גלאַטשטיינען. ער פאַרפּאָלגט אים צוזאַמען מיט אַנדערע געדאַנקען וואָס טוען גלאַטשטיינען פאַרפּלאַנטערן אין אַ קל-וחומרדיקן רעטאַרט פון הינטער-און-אויבער געדאַנקען:

„ביסט שוין אן אַלטער ייד,
אן אַלטער, אַלטער, אַלטער, אַלטער“.

און ער זינגט אויף אַראַפּ דעם ניגון, אַראַפּ:

אַלטער,
אַלטער,
אַלטער.

מסתמא נאָכן טאַקט פון דער סאבוויי. און עס עגבערן אַ טויז באַ-
פאַלנדיקע געדאַנקען אויף אַ מאַל, ווי בייזע בינען:

„ווי לאַנג איז דער שיעור צו לעבן אויף מן,
אויף וואַכמלען?
דיינע האַר הייבן שוין אן צו פאַרנאַכמלען“.

און ער איז שוין גרייט געווען זיך איבערצודעקן מיט דער באַ-
קוועמער פריערדיקער דערינערונג, רייסט זיך נאָך אַ מאַל אַריין און באַ-
הערשט זיין מוח און דערלאָזט ניט:

„אַלטער, אַלטער ייד,
פון אונדז דיינע טויטע טאַמע-מאַמע,
יצחק און איטע רחל“.

דער ניגון האַלט אים צוגעשמידט און לאָזט אים אַזוי גיך ניט אָפּ,
נאָר דויבעט אים אין קאַפּ אַריין, צעשטורעמט אים זיין מוח און זיינע
געדאַנקען צעפלייצן זיך אין איין ריכטונג: טאַטע, טויטע, מאַמע, טויטע,
אַלטער, אַלטער ייד. עס ווערט אַ שטורעמדיקע יאַזדע און די געפערלעכע
בסיעה ציט זיך אָן אַ סוף:

„כ'פאַר אַלץ ווייטער און ווייטער,
כ'מוז ערגעץ געפינען אַ שענערע אַמעריקע,
אַ בעסערע“.

ווער ווייס ווי לאנג עס וואלט אים אזוי געטאסקעט דער ניגון, ווען ניט זיין וואכע יידישקייט וואס לאזט אים קיין מאל ניט אָפּ:

„איך דאוון אין סאָבוויי אַ יידיש בלאַט
און גיי אויס שמונה-עשרה“.

און אַט אזוי איז עס מיט אַ יידן ווי גלאטשטיין, תיכף נאָך שמונה-עשרה פאַרוואַרפט ער אויף זיך צוריק דעם דיכטערישן עול פון מצרף זיין וואָרט און געדאַנק, און ער נעמט זיך ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל אַריינטראַכטן און אַריינגריבלען אינעם לעבן פון זיין יידישאַדע — די וועלט אין וועלכער ער לעבט יעדע רגע פון זיין לעבן און ער וועט זיך שוין פון איר פראַבלעמאַטישקייט ניט אָפטיילן.

מיין קינדס-קינדס פאַרגאַנגענהייט, איז דער לעצטער אָפטייל און אין אים געוועלטיקן די זעלבע פראַבלעמעס און דילעמעס וואָס ער קען זיך פון זיי ניט אויסשילן און אוועקפליען ווי אַ פרייהייט-ליבנדיק פאַ-עטיש פייגעלע. ס'איז דאָ פאַראַן אַ היפש ביסל משפחה-כראַניק און אַ סך יוגנט-זכרונות. טאַטע, מאַמע, זיידע און שוועסטער-ברודער גייען פאַרביי אין דער פראַצעסיע פון זכרונות און זיי מאַנען, זיי זאָגן עפעס שוידערלעכס און לערנען מיט אים גרויליקע קאַפּיטלעך — דער עיקר לערנט מיט אים וועלטווייזיהייט דער זיידע ענול; אַליין אַ מין פאַעטישער קאַנפּוזיאַנער מאַרשאַליק וואָס שלייפט דעם שטערן פון זיין אייניקל; און דאָס וויל-קענעוודיקע און ווילפאַרשטייענדיקע אייניקל בלייבט ניט קיין בעל חוב צו קיינעם.

ער צאָלט גרויס אויפּמערקזאַם צו אַלעמען און צו יעדן פּיצעלע. און מערקווירדיק ווי די ליבע איז ליב פון דיכטער צו דיכטער, אַז די פאַעמע סוצקעווער האָט ער אַריינגענומען אין דעם רינג פון זיין משפחה-קרייז, וואָס דאָס איז איצט ביי גלאטשטיינען, אין לעצטן סך-הכל, אַ מין געבאַט וואָס ער טוט אונדז נאָר אין איין דערמאָנען אין דער אַלטער יידישער וועלט.

א גאלאקסיע מיט בילדער און פלעצער און נעמען און הייליקע איינגעבאקענע ערטער פון דער אלטער היים שווימען ארויף ביי אים אזוי בולט און געלייטערט ווי א צווייטע ביבלישקייט אונדזערע און ער טוט ציטערדיק פרום און מיט דער גרעסטער אפגעהיטקייט דערמאנען און דיכ-טעריש פארצייכענען און יידישדיק באקלאגן אלץ, אלץ וואס סע האט נאך געקענט אריין אינעם רייסטער פון זיין אלה תולדות פאעמע כ"טו דערמאנען.

ס'איז א שטיק אויטאביאגראפיע פונעם דיכטער און עס צייכנט אן די געאגראפיע פון אונדזער הערלעכן יידיש.

ס'איז א מין העלדנמארש, באגלייט מיט טשיקאווסקיס מארש-ניגון פון זיין נאטקערטער טוויט. ער ציט זיך און ציט זיך ווי אין א מידבר א קאראוואנען-שבט מיט אלע קלאפערלעך פון ספעציפישער אייגנטימ-לעכקייט סיי פון מטלטלים און סיי פון די נפשות: זויגקינדער און ציקעלעך און בעקעלעך און קעמלען מיטן געקלימפער פון גלעקלעך וואס וויען-אן אלטע חומשידיקע בענקשאפטן. פון יינגלשע חדר-יאָרן — א ניגון וואס נעמט אלצדינג ארום און דעקט אלצדינג איין מיט אזא דינעם זאפראן-שטויב וואס ווערט דערהויבן ווי שלענגלדיקע קטורותן וואס רייכערן זיך ביז צו די הייכן פונעם ווייטסטן הימלשן בלוי אריין.

אט די פאעמע האט אויך די שטימונג און די אטמאספערישע גע-מיטלעכקייט וואס ציט זיך ווי א שבת-נאכמיטיק ווען ווייסע וואלקנלאַטקע-לעך האָבן פאַרבלאַנדזשעט אין טיפן בלויזען הימל-ים און געבליבן הענגען אויסגעשפרייט איבער א יידיש שטעטעלע אין פוילן וואס רוט הינטער דער תמוזדיקער זון דעם פאלקישן שבת נאכן-קוגל-רו ווי גאט פון ישראל האט גרונטיק געבאטן אמאל — אמאל — אמאל —

„עס ציט זיך דער ניגון.

עס וועט זיך קיינמאל נישט ענדיקן דער ניגון.

ער וועט ליגן אייביק אינעם אייגענעם ניגון —

ווייל ער איז דער גאנצער יידישער ניגון:
שמרצלנדיקע יידן.
און יידיש לשון — שמרצלנדיק."

עס ציט זיך דער ניגון.
נאָר דאָס מאָל ציט אים אונדזער באַלאַדענע איצטיקייט אַרונטער.
אַראַפֿ-צו.
גלאטשטיין זאָגט:

„כ'טו דערמאָנען".

און ס'איז שוין טאָקע, לידער, בלויז צום דערמאָנען...
צום סוף פון בוך גיט ער אין דער כאַראַקטעריסטישער גלאַטשטייני-
שער פּראָזע דעם עפּילאָג, וואָס טוט געבן דעם גרויסן פאַרמאָך צו דער
תורהדיקער לידער-קונסט וואָס האָט נאָר דעם גלייכן צו זיך אין די
טראַדיציאָנעלע קינות אָדער אין טיילן פון שטיקער חצות אין מאַדערנעם
זין: ס'האָט דעם גלייכן צווישן די ווערק פון האַמער, דאַנטע און מילטאָן —
דערצו נאָך באַצייכנט עס מיט זיך אַן אַקאָליפּטישע עפּאָכע.

ליבלין, מיין הייליקע שטאָט — — —

אַט דער אויסגוס אין לירישער פּראָזע האָט געמוזט קומען. פונקט
ווי ס'איז געקומען דער ריין לירישער אויסגוס אין דער פּאָגראַם-דער-
ציילונג פון ל. שאַפּיראַ.

אין אַזוינע עקסטאַטישע מאַמענטן מוז קומען אַן איבערברוך.
די גאַנצע פּאַרם ברעכט צוזאַמען.

ווייל דאָס האַרץ פונעם פּאָעט — ברעכט צוזאַמען.

און מיט אַט דעם קלאַגליד-שטיק ווערט אַלעס געהייליקט, אַלץ וואָס
סע איז נאָר געשריבן אין די שטראַלנדיק-באַטרערטע אותיות, און שטעלט

צוזאמען די נשמהדיקע אויסגוסן פון א צעבראכן הארץ פון א פאלקס-
זינגער וואָס באַקלאַגט זיין אומה אין זיין טרייסטנדיקן אייביקן יידיש-קודש.
ס'איז אַ נאַציאָנאַלע מגילה.

און דורות און דורות וועלן מיטקלאַגן און אַריינקלאַגן אין איר ביז
סע וועט זיך צוריק אויפבויען אַ געזונט יידיש פּאַלקסלעבן. און אַט דעמאָלט
ערשט, ווען די יידישע אומה וועט זיין אַן אויפגעהייטערטע פון איר צער
פון צערן, וועט מען ביז גאַר שעפן קינסלערישן תענוג פון גלאַטשטיינס
ווערק — פון זייער נאַציאָנאַלן באַדייט און פון זייער נאַציאָנאַלן מהות
פאַר דער נאַציאָנאַלער נגינה אין זיי. וואָרעם אין זיי איז פאַרקערפערט
דער גרויסער ניגון פון אַ פּאַלק. און כאַטש אין אַט דעם ווערק איז עס
דער ניגון פון אַ פּאַלקס-חורבן, איז ער אָבער געזונגען ווי מ'איז מתפלל.
ס'איז די פולע מאַס פון פּאַעטישער אויסדריקלעכקייט; ס'איז די אויס-
שטראַלנדיקע טראַכטקונסט און וואַרטקונסט פון איינעם וואָס איז ווערט
צו טראַגן דעם הערלעך פאַרדינטן נאָמען:

דער ייד פון ליד.

ער איז דער ווירדיקער זון פון די געניטע וויינער און פון די
פלייסיקסטע קלאַגער איבער זייער טראַגישן לעבן צווישן אַ שטענדיקן
אינטערוואַל פון פּאַלקס-חורבן-שוידעראַל.

יעקב גלאַטשטיין איז דער תּוּכּיּקסטער פּאַעט פון די:
שטראַלנדיקע יידן און פון זייער יידיש-לשון — שטראַלנדיק.

א בריוו פון יעקב גלאטשטיין

דעם 15טן אקטאבער 1942. די דאטע פונעם בריוו איז לויטן שטעמפל פונעם קאנווערט.

מיין ליבער און גוטער מאטעס : —

כהאָב זיך געפרייט מיט אייער בריוועלע. כ'חיל אייך געבן אַן אומגעבעטענע עצה :

אויב אייער אַרבעט וועגן מיר איז פאַרנעמיק, פאַרוואָס זעט מען ניט מאַכן דערפון אַ באַזונדערן אַפּדרוק און עס אַרויסגעבן אויך אין אַ באַזונדער בראַשור ווי אַ מאַגאַזאַפּיע, מיט אַ בילד און אַנדערע „טרי־מינגס“. (די גענדזנפּיסלעך האָב איך צוגעשטעלט צו טרימינגס — מ. ד.)

אונדאָי און אונדאָי וועל איך אָנגעמען פאַרויס אַלע אייערע אַפּ־פרעגעכצן. אַמעריקע איז נאָך אַלץ, דאַנקען גאָט, אַ דעמאָקראַטיע.

וואָס מאַכט עפעס שוואַרץ (דער פּאָעט שלמה שוואַרץ — מ. ד.)

אייער — מיט אַלץ —

יעקב גלאטשטיין

איך האָב ביי זיך ניט קיין קאָפּיע פון מיין בריוו וואָס איך האָב צו אים געענטפּערט, אפשר האָב איך גאַרנישט געענטפּערט אויף דעם בריוו, מחמת דערפאַר וואָס ער האָט פאַרענדיקט ביים סוף פּסוק : און אַנדערע טרימינגס, האָב איך זיך מסתמאָ דאָן גוט דערשראַקן — ער קיבעצט מיר... ער נעמט מיך אויף דער העצקע !

אַט אַזוי איז יעקב גלאַטשטיין. ערנסט, ערנסט און מיט אַ מאָל שפּרינגט ער אַריין מיט אַ וואַרט־קאָטאָועסל און איר טראַכט ביי זיך : אַ, ער מיינט עס ניט אויף קיין אמת, נאָר אים ווילט זיך אַ שפּיל טאָן מיט אייך און אייער ערנסטקייט.

נאָר איצטער־אָ ווען ער איז געוואָרן אַ 65־קער און איך אַ 67־קער
זענען די „ציגן אין אונדז. געוואָרן אַ סך קליגערער און פיל ערנס־
טערער פון יענע ספּריטוע „לאַשיקעס“, וועלכע גאַלאַפּירן אינעם צייט־
משך וואָס שווימט הינטער די פּאַרגאַנגענע צוואַנציק יאָר...

אַגב, ניט וועגן אַט דעם עסיי האָט זיך עס געהאַנדלט, נאָר וועגן אַן
אַרבעט מיינער וואָס איז אַריין אינעם ערשטן באַנד „ליטעראַרישע זאַמ־
לונגען“, 1943. שיקאַגע. כ׳מײן דאָ דעם עסיי : י א ש י י ע ק ב, וואָס
איך האָב דאָן אָפּגעדרוקט אונטערן פּסעוודאָנים מ ע מ ד א ל ע ד.

ביז איצט דערשינענע ביכער פון מאמעס דייטש :

- אליהו הנביא — (היסטאָריש-דראַמאַטישע פּאָעמע) — שיקאַגע, 1927
אינעם לאַנד פון די יענקיס — לידער, שיקאַגע, 1935
צווישן ימען און פלאַמען — לידער, שיקאַגע, 1941
מיט-וועסט מערב — אַנטאָלאָגיע, שיקאַגע, 1933
מאַנדלברויט יידיש — (צווישן פּראָזע און ליד), לאַס-אַנגעלעס, 1952
צום נאַענטסטן שטערן — יידיש, ישראל, 1959

ביכער גרייט צום דרוק :

- אין פּאָליקישן צוזאַמען (עסייען)
בריוו אין שייכות מיטן גאַנג פון פּאָעזיע
די פּאָפּוגיי און דער טייטש-חומש (דערציילונגען)
וואַלט ווהיטמאַן (איבערזעצונגען)
גלאַנק-לעיעלעס — דיכטער פון מאָנונג

